

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

JŪRATĖ STEPONAVIČIŪTĖ
TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA

TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAMPRATA ŠIUOLAIKINĖJE TARPTAUTINĖJE
TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lektorius
Andrius Mamontovas

Konsultantas –
Daktarė
Lyra Jakulevičienė

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	3
1. TARPTAUTINĖS SUTARTIES ISTORINĖ KILMĖ IR ISTORINIAI BANDYMAI APIBRĖŽTI TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAŲOKĄ IKI 1969 M. VIENOS KONVENCIJOS DĖL TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ TEISĖS	6
1.1 Tarptautinės sutartys seniausiuose civilizacijos centruose: Mesopotamijoje, Egipte, senovės Kinijoje, Indijoje, Romoje bei Graikijoje.....	6
1.2. Tarptautinės sutarties samprata 1920 m. Hagos Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo statute, 1945 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo statute	8
1.3. Pirmasis oficialus kodifikuotas tarptautinių sutarčių teisės aktas - 1928 m. Havanos konvencija dėl tarptautinių sutarčių	9
1.4. Neoficialus bandymas kodifikuoti tarptautinių sutarčių teisę - 1936 m. Harvardo Universiteto konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės	10
1.5. 1966 m. JTO Tarptautinės teisės komisijos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės projektas	11
2. TARPTAUTINĖS SUTARTIES POŽYMIAI PAGAL 1969 M. VIENOS KONVENCIJĄ DĖL TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ TEISĖS	12
2.1. Tarptautinis susitarimas	13
2.2. Reguluojamas tarptautinės teisės normų.....	14
2.3. Susitarimo rašytinė forma.....	19
2.4. Susitarimas tarp valstybių	22
2.5. Susitarimas įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose.....	23
2.6 Nesvarbu koks susitarimo pavadinimas	24
3. TARPTAUTINĖS SUTARTIES ATSKYRIMAS NUO KITŲ TEISĖS AKTŲ	30
3.1. Tarptautinės sutartys ir tarptautiniai susitarimai.....	30
3.2. Tarptautinės sutartys ir teisiškai neįpareigojantys tarptautiniai susitarimai.....	31
4. TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAMPRATA IR JOS PAPILDOMI POŽYMIAI NACIONALINĖJE TEISĖJE	35
4.1 Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje.....	37
4.2. Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje sistemoje.....	38
4.3. Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Prancūzijos Respublikos teisinėje sistemoje.....	41
5. TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE	44
IŠVADOS	51
Literatūra	53
Santrauka	58

IVADAS

Sparčiai vystantis visuomeniniams santykiams bei plečiantis suverenių valstybių ratui, augant globalinių problemų skaičiui, šiuolaikinėje visuomenėje vis daugiau dėmesio skiriama ne tik valstybių vidaus santykiams, bet ir tarptautiniams valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų, tarpusavio bendradarbiavimo santykiams. Plėtojantis valstybių tarptautiniam bendradarbiavimui, be to, plečiantis tarptautinės teisės subjektų ratui, bene svarbiausią vietą tarptautiniuose santykiuose užima vienas iš svarbiausių, o gal net ir svarbiausias, tarptautinės teisės šaltinis – tarptautinės sutartys. Tai vienas iš paprasčiausių būdų, kuriuo valstybės ir tam tikrais atvejais kiti tarptautinės teisės subjektai, gali sąmoningai ir apgalvotai sukurti tam tikras teises ir teisiškai privalomus įsipareigojimus. Tarptautinių sutarčių pagalba ne tik sureguliuojami ekonominiai, politiniai bei kiti šalių interesai, bet ir įtvirtinamas šių santykių stabilumas ir šalių bendradarbiavimas. Jomis taip pat išreiškiamos tarptautinio pobūdžio elgesio taisyklės ar visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai.

Magistrinio darbo temos pasirinkimą lėmė noras išanalizuoti ir apibrėžti tarptautinės sutarties sampratą, kaip tokią, bei atskirti ją nuo kitų panašių teisės aktų, atsižvelgiant į istorinius tarptautinės sutarties sampratos formavimosi aspektus, į pagrindinius tarptautines sutartis reglamentuojančius kodifikuotus tarptautinės teisės aktus, į užsienio valstybių tarptautinių sutarčių sampratą ir jų palyginimą, į teismų praktiką tarptautinių sutarčių sampratos klausimu ir į Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje tarptautines sutartis reglamentuojančias teisės normas.

Magistrinio darbo temos aktualumą lemia tarptautinės sutarties svarba šiuolaikiniame tarptautiniame bendradarbiavime. Sudarinėjant tarptautines sutartis neabejotinai svarbu tiek nacionaliniu lygiu, tiek ir tarptautiniu lygiu suvokti, kas apskritai yra tarptautinė sutartis ir kuo ji skiriasi bei ypatinga lyginant su kitais panašiais teisiniais dokumentais. Norint atskleisti tarptautinės sutarties sąvoką bei sampratą tarptautiniu lygiu kyla klausimas, ar yra vientisas tarptautinis dokumentas, kuriame būtų išsamiai bei visapusiškai atskleista vienareikšmė tarptautinės sutarties sąvoka? Tarptautinės sutarties sąvoką tarptautiniu lygiu apibrėžiama 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinės sutarčių teisės, 1986 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų. Šių konvencijų nuostatos yra taikomos tik labai siauram tarptautinės teisės subjektų ratui, t.y. tik valstybėms ir atitinkamai tarptautinėms organizacijoms. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, kuri magistro darbe siekiama atskleisti ir įvertinti: ar šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje pakanka šiomis konvencijomis apibrėžtos tarptautinės sutarties sąvokos tam, kad galėtumėme atskleisti

pagrindinius tarptautinės sutarties požymius, ar nėra kitų, šiuose tarptautiniuose dokumentuose neįvardintų papildomų tarptautinės sutarties požymių?

Magistro darbo tyrimo objektas – tarptautinės ir skirtingų užsienio valstybių nacionalinės teisės normos, apibrėžiančios tarptautinės sutarties sąvoką.

Analizuojant tarptautinės sutarties sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje magistro darbe remiamasi prof.habil.dr. V. Vadapalo, prof.dr. S. Katuokos, P.Kūrio ir M.Požarsko moksliniais darbais. Tarptautinės sutartys plačiau analizuojamos dr. E.Radušytės, A.Raišytės-Daukantienės moksliniuose darbuose bei straipsniuose. Plėtojant temą neapsieita be kitų valstybių žymių mokslininkų, tarptautinės teisės specialistų, tokių kaip M.Akehrst, P.Malanczuk, A.Aust, D.J. Bederman, I.Brownlie, A.Cassese, J.Klabbers, R.M.M.Wallace, D.R.Verwey, QC M.N. Shaw, Lordas Mc Nair ir kt., darbų apžvalgų.

Atsižvelgiant į magistrinio darbo temos pobūdį, apžvelgiama ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitų valstybių (Jungtinės Karalystės, JAV, Prancūzijos) nacionalinės teisės aktų, reglamentuojančių tarptautinių sutarčių sampratą. Daugiausiai dėmesio magistro darbe skirta tarptautinę sutartinę teisę kodifikuojantiems tarptautinės teisės aktams, tokiems kaip 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės. Magistro darbe apžvelgiama ir dalis tarptautinės bei nacionalinės teismų praktikos, susijusios su analizuojama magistro darbo tema.

Magistro darbo tyrimo dalykas – pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai, jų įtvirtinimo privalumai ir trūkumai tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės šaltiniuose.

Magistrinio darbo pagrindinis tikslas – išanalizavus mokslinę literatūrą bei teismų praktiką, atskleisti šiuolaikinės tarptautinės sutarties sampratą tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu bei atskleisti tarptautinių dokumentų, įtvirtinančių tarptautinės sutarties elementus, privalumus ir trūkumus, taip pat surasti optimalią galimybę tarptautinės sutarties sampratos nevienareikšmiškumo problemos sprendimui.

Tikslo pasiekimui keliami šie uždaviniai:

- 1) apžvelgti tarptautinės sutarties sampratos vystymosi pagrindinius istorinius etapus, tendencijas ir jų įtaką šiuolaikinės tarptautinės sutarties sampratos susiformavimui;
- 2) atskleisti tarptautinės sutarties požymius, pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinės sutarčių teisės ir 1986 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės, privalumus ir trūkumus;
- 3) atskleisti tarptautinės sutarties ir kitų panašių teisės aktų panašumus ir skirtumus;

- 4) lyginamuoju aspektu apžvelgti užsienio valstybių nacionalinės teisės aktus tarptautinių sutarčių sampratos klausimu;
- 5) atskleisti tarptautinės sutarties specifiką Lietuvos Respublikos nacionaliniuose teisės aktuose.

Magistro darbe remiamasi šiais tyrimo metodais: lyginamuoju istoriniu, sisteminės analizės bei dokumentinės analizės.

Magistrinio darbo hipotezė – tarptautinės sutarties samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose nėra pilnai apibrėžta.

Magistro darbo pagrindinę dalį sudaro penki skyriai:

- 1) Tarptautinės sutarties istorinė kilmė ir istoriniai bandymai apibrėžti tarptautinės sutarties sąvoką iki 1969 m. Vienos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių;
- 2) Tarptautinės sutarties požymiai pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės;
- 3) Tarptautinės sutarties atribojimas nuo kitų teisės aktų;
- 4) Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai nacionalinėje teisėje;
- 5) Tarptautinės sutarties samprata Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

Pirmajame magistrinio darbo skyriuje apžvelgiama tarptautinės sutarties istorinė kilmė, pagrindiniai tarptautinės sutarties sampratos vystymosi etapai. Šiame skyriuje apžvelgiami istoriniai mėginimai kodifikuoti tarptautinę sutarčių teisę tuo pačiu įtvirtinant ir tarptautinės sutarties apibrėžimą dar iki 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės. Pirmąjį skyrių sudaro penki poskyriai, kuriuose aptariami atskiri tarptautinės sutarties sampratos vystymosi etapai.

Antrasis magistrinio darbo skyrius - plačiausio pobūdžio. Šiame skyriuje, remiantis 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės normomis, atskleidžiami pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai, kurie analizuojami remiantis moksline literatūra, teismų praktika, o taip pat aptariami šių požymių privalumai ir trūkumai.

Trečiasis magistrinio darbo skyrius skirtas tarptautinės sutarties ir kitų panašių teisės aktų atribojimui, smulkiau šią problemą aptariant dvejuose poskyriuose, kuriuose tarptautinė sutartis atskiriama nuo kitų tarptautinių susitarimų bei nuo teisiškai neįpareigojančių susitarimų.

Ketvirtasis ir penktasis magistrinio darbo skyriai skirti įvairių užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties sampratos apžvelgimui, pasitelkiant į pagalbą lyginamąjį metodą bei užsienio valstybių ar atitinkamai Lietuvos Respublikos, su analizuojama tema susijusius, pagrindinius nacionalinės teisės aktus.

1. TARPTAUTINĖS SUTARTIES ISTORINĖ KILMĖ IR ISTORINIAI BANDYMAI APIBRĖŽTI TARPTAUTINĖS SUTARTIES SĄVOKĄ IKI 1969 M. VIENOS KONVENCIJOS DĖL TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ TEISĖS

Kaip ir kiekvienas reiškiny, turintis savo kilmę bei istorinę raidą, tarptautinė sutartis negalėjo atsirasti „iš niekur“, todėl norint tarptautinę sutartį analizuoti šiuolaikinės tarptautinės teisės kontekste, būtina į tarptautinę sutartį ir jos sampratą žvelgti ne vienareikšmiškai, o sistemiškai, apžvelgiant ir apmąstant tarptautinės sutarties raidos dėsninumus bei jos tapsmą tuo, kuo ji laikoma šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje.

Ubi societas, ibi ius - kur egzistuoja visuomenė, ten yra ir teisė.¹ Teisė egzistuoja tik visuomenėje, kurios tarpusavio narių santykius reguliuoja teisinės normos, kylančios iš pačių suinteresuotų dalyvių laisvos valios. Kaip teigė prof. A.Vaišvila „demokratinėje visuomenėje teisė neegzistuoja kitaip, kaip tik teisių ir pareigų vienovės pavidalu, ir ta vienovė yra pati teisės esmė“.² Remiantis šiuo principu, natūralu, jog vis sparčiau vystantis visuomeniniams santykiams, plečiantis suverenių valstybių ratui, atsiranda poreikis sureguliuoti valstybių tarpusavio santykius ne tik paprotinėmis normomis bet ir rašytinėmis sutartimis. Intensyvėjant šiuolaikiniams tarptautiniams santykiams, jiems dinamiškėjant ir universalėjant, tarptautinė sutartis tampa tinkamiausia tarptautinio bendradarbiavimo vystymo priemone, kuri gelbsti įgyvendinant taikaus tarpusavio bendradarbiavimo uždavinį.

1.1 Tarptautinės sutartys seniausiuose civilizacijos centruose: Mesopotamijoje, Egipte, senovės Kinijoje, Indijoje, Romoje bei Graikijoje

Tarptautinė sutarčių teisė yra viena iš seniausių tarptautinės teisės šakų bei tarptautinės teisės vystymo šaltinių, jos šaknys glūdi gilioje senovėje. Tarptautinės sutartys jau buvo paplitusios vergovinėje visuomenėje, seniausiuose civilizacijos centruose: Mesopotamijoje, Egipte, senovės Kinijoje, Indijoje, Romoje bei Graikijoje.³ Apie senovėje žinomus tokius tarpvalstybinių santykių institutus, kaip dvišalės sutartys, mums byloja ankstyviausias mus pasiekęs rašytinis tarptautinės teisės šaltinis - sutartis tarp Tigro ir Eufrato upių baseino valstybių Akado ir Elamo, pasirašyta dar trečiajame tūkstantmetyje pr. m. e.

Taip pat apie tuometinėje visuomenėje egzistuojančius tarptautinius santykius ir jas reguliuojančias tarptautines sutartis byloja ir kitų civilizacijų radiniai, tokie kaip: 1887 – 1888

¹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 17.

² Vaišvila A. Teisės teorija. Vadovėlis. - Vilnius: Jusstitia, 2004, P. 119.

³ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985, P. 127.

m. Egipte rasti faraonų ir jų vasalų – Sirijos, Babilono ir kt. laiškai; Indijos religinių, teisinių ir moralinių taisyklių rinkinys (Manaus įstatymai); Kinijos viena iš pirmųjų sutarčių dėl tarptautinio ginčo sprendimo taikomis priemonėmis trečiųjų teisme; Graikijos dvišalės ir daugiašalės politinės, ekonominės ir kt. sutartys polių ir miestų susijungimo tema bei politinių sąjungų egzistavimas (Atėnų jūrų sąjunga, Peloponeso sąjunga), Romoje sukurtos *jus gentium* – tautų teisės normos.⁴

Nors tuometinių tarptautinių sutarčių pobūdis bei forma buvo paprastesnės bei jų privalomumas buvo grindžiamas daugiau filosofinėmis idėjomis, tačiau tai buvo puikus pagrindas formuotis, vystytis bei tobulėti tarptautinei sutarčių teisei, kuri buvo minima feodalizmo laikotarpiu bei ypač išsivystė kapitalizmo laikotarpiu.

1625 m. olandų teisininko ir diplomato Hugo Grocijaus traktatas „Apie karo ir taikos teisę“ yra, plačiau nei bet kuris kitas darbas, pripažįstamas kaip įtvirtinantis ir įvedantis tautų teisės discipliną, kurią 1789 m. anglų filosofas J. Bentamas (angl.: Jeremy Bentham) pervadino tarptautine teise.⁵ Todėl neveltui H. Grocijus tarptautinės teisės mokslinėje literatūroje yra įvardijamas tarptautinės teisės tėvu. Dar XVII a. Hugo Grocijus savo traktate „Apie karo ir taikos teisę“ susistemino tarptautinę teisinę praktiką bei savo pirmtakų pažiūras ir visą tarptautinę teisę paskirstė į karo ir taikos teisę. Šiuo skirstymu jis išreiškė perėjimą iš feodalizmo į kapitalizmą, t.y. karo teisės samprata persiformuoja į taikos teisės sampratą, kuomet pirmenybė teikiama privačios nuosavybės neliečiamumui karo metu, tarptautinių išpareigojimų sąžiningam vykdymui, neutraliteto idėjoms.⁶ Savo garsiajame darbe H. Grocijus ragino valstybes vadovautis prigimtinė teise ir būti sąžiningomis tarpusavio santykiuose, karus skirstė į teisingus – kaip atsaką į kėsinimąsi pažeisti suverenios valstybės pagrindines teises – ir neteisingus. Pasisakė prieš karo žiaurumus, asmeninės nuosavybės užgrobimą ir naikinimą. Be to, Grocijus akcentavo tarptautinių susitarimų, kaip pozityviosios teisės principų, laikymosi svarbą pagal prigimtinių principą – *pacta sunt servanda* („sutarčių privalu laikytis“), pasiuntinių neliečiamumo, jūrų laisvės ir kitus tarptautinės teisės klausimus.⁷

Taigi dar senaisiais istoriniais laikais buvo sudarinėjamos ir vertinamos tarptautinės sutartys, nors jų pobūdis ir samprata šiek tiek skyrėsi nuo šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje egzistuojančios tarptautinės sutarties sampratos.

Atsižvelgiant į tarptautinės teisės sampratą tarptautinės teisės doktrinoje skiriami du tarptautinės teisės vystymosi etapai: klasikinė tarptautinė teisė (H. Grocijus) ir šiuolaikinė tarptautinė teisė.

⁴ Ten pat, P. 21 – 23.

⁵ Janis M. W. An introduction to international law. – New York: Aspen law & business, P. 1.

⁶ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985, P. 25 – 27.

⁷ Grotius H. De Jure Belli ac Pacis Libri Tres (Kelsey trans. 1925).

Klasikinės tarptautinės teisės sampratą nuo šiuolaikinės tarptautinės teisės sampratos skiria ne konkretus laikotarpis ar amžius, o kardinalūs pokyčiai: normos draudžiančios karą, jėgos panaudojimą, Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) atsiradimas, nuo kurios tarptautinė teisė ir tampa taikos teise, tarptautinių teisinių subjektų rato išsiplėtimas (subjektais tampa ir Tarptautinės Organizacijos, kalbant apie tarptautinius nusikaltimus – subjektas ir fizinis asmuo). Pasikeičia pats požiūris į tarptautinę teisę kaip tokią, kuomet tarptautinė karo teisė virsta į tarptautinę saugumo ir taikos teisę, kur remiamasi valstybių konsensuso principu, bei pagrindiniais tarptautinės teisės principais, tokiais kaip: valstybių suverenios lygybės, taikaus ginčų sprendimo, susilaikymo nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo, tarpusavio bendradarbiavimo ir visokeriopos pagalbos, taip pat išauga Tarptautinių organizacijų vaidmuo bei dėmesys žmogaus teisėms.⁸ Trumpiau tariant, klasikinės tarptautinės teisės stipriojo valia, t.y. *jus ad bellum* (teisė į karą), šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje virsta visiškai netoleruotina priemone valstybėms ar kitiems tarptautinės teisės subjektams sprendžiant tarpusavio nesutarimus. Todėl ir tarptautinių sutarčių poreikis bei jų teisinė reikšmė ypatingai atsiskleidė tarptautinės teisės, kaip karo teisės, sampratai persiformulavus į tarptautinę teisę, kaip taikos ir saugumo teisės, sampratą.

Ilgą laiką vieninteliu ir svarbiausiu tarptautinės teisės šaltiniu buvo paprotinė teisė, kuri buvo suformuota ir paremta pačių valstybių praktika. Tačiau sparčiai vystantis valstybėms bei jų ekonomikai, taip pat sudėtingėjant visuomeniniams santykiams bei individų grupių ir valstybių poreikiams, iškyla vis didesnis valstybių tarpusavio bendradarbiavimo poreikis ir jau XIX a. ėmė vyrėti pozityvistų mokykla, siekianti įgyvendinti savo pagrindinį uždavinį: formaliai aprašyti, sisteminti ir klasifikuoti tarptautines sutartis, papročius bei teisminę praktiką.

1.2. Tarptautinės sutarties samprata 1920 m. Hagos Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo statute, 1945 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo statute

Tarptautinė sutartis tarptautiniu lygiu oficialiu tarptautinės teisės šaltiniu buvo pripažinta priėmus 1920 m. gruodžio 13 d. Hagos Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo statutą, kurio 38 straipsnyje bendrame tarptautinės teisės šaltinių sąrašė buvo įtrauktos ir tarptautinės sutartys:

„<...Teismas pritaiko: tarptautines konvencijas, tiek bendrąsias tiek ir specialiąsias, kurios nustato normas, ginčijamųjų valstybių tikrai pripažintas...>“⁹

⁸ 1945 m. JTO Chartija//Valstybės žinios, 2002, Nr.15-557, 2 str.

⁹ Pagal Jaščenką A. Tarptautinės teisės kursas. I tomas. Konstitucinė tarptautinė teisė. – Kaunas, 1931, P. 37.

Vėliau, 1945 m. Tarptautinis Teisingumo Teismo statutas 38 straipsnyje analogiškai atkartoją teisme taikytinų tarptautinės teisės šaltinių sąrašą, kuris visuotinai pripažįstamas klasikiniu, nors ir ne visiškai išsamiu¹⁰, tarptautinės teisės šaltinių sąrašą: „<...Teismas, kurio paskirtis yra spręsti pagal tarptautinę teisę ginčus, kurioje jam yra perduoti, taiko: ir bendrąsias, ir specialiąsias tarptautines konvencijas, nustatančias taisykles, kurias aiškiai pripažįsta nesutariančios valstybės...>“¹¹

Nors šiuose dokumentuose įtvirtinti tarptautinės teisės šaltiniai neįtvirtina hierarchinio jų pobūdžio, tačiau tiek 1920 m. pateiktame, tiek 1945 m. atkartotame teisės šaltinių sąraše tarptautinės konvencijos yra įvardintos pirmoje vietoje, t.y. dar prieš tarptautinį paprotį ir bendruosius teisės principus. Tai galima paaiškinti kaip pozityvizmo produktą, kuomet pripažįstama rašytinių sutarčių pirmenybė prieš nerašytines. Anot David J. Bederman¹² pozityvizmo idėjomis buvo išreikšta nuomonė, jog iškilus konfliktui tarp rašytinių ir nerašytinių sutarčių, tarptautiniai tribunolai pirmenybę teiks bet kuriam rašytinės formos šalių susitarimui negu kitų rūšių šalių susitarimus. Tačiau šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ne visos tarptautinės teisės normos yra rašytinės formos, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Dauguma tarptautinės teisės taisyklių bet kurioje teisinėje sistemoje kyla iš nerašytinės praktikos, kuri įvardijama kaip tarptautinis paprotys ir yra visuotinai privalomas ir įpareigojantis. Taigi nors rašytinės tarptautinės sutartys yra įvardijamos kaip pagrindinis tarptautinių sutarčių teisės šaltinis, tačiau visuotinai pripažįstamų ir įsitvirtinusių tarptautinių papročių bei bendrųjų tarptautinės teisės principų laikymasis išlieka tiek pat svarbus.

1.3. Pirmasis oficialus kodifikuotas tarptautinių sutarčių teisės aktas - 1928 m. Havanos konvencija dėl tarptautinių sutarčių

Bandyamas atskleisti tarptautinės sutarties sąvoką jau atsispindėjo 1928 m. vasario 20 d. Havanos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių (sudaryta Pan-Amerikos Unijos, kuri buvo 1948 m. Amerikos valstybių Organizacijos pirmtakė). Nepaisant to, jog dėl nepakankamo, ratifikavusių šią Konvenciją valstybių kiekio, ji neišgaliojo - Havanos Konvencija laikoma pirmuoju oficialiu kodifikuotu tarptautinių sutarčių teisės aktu.¹³ Nors ši konvencija ir buvo skirta tarptautinėmis sutartimis reguliuojančių tarpvalstybinių santykių reglamentavimui, tačiau čia tarptautinės sutarties sąvoka nebuvo išsamiai apibrėžta. Nebuvo pateikta ir pati tarptautinės sutarties sąvoka, nors pagal konvencijos II straipsnį tarptautinės sutarties privaloma forma yra

¹⁰ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 109.

¹¹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. – Eugrimas, 2003, P. 289-290.

¹² Bederman D.J. The spirit of international law. - Athens and London: The university of Georgia Press, P.29.

¹³ Международное право в избранных документах Т.2. – Москва: ИМО, 1957, P. 72 – 76.

rašytinė.¹⁴ Kituose Konvencijos straipsniuose, kurių buvo 21, nebuvo aptarti kiti tarptautinės sutarties elementai. Taigi pirmajame tarptautinių sutarčių kodifikavimo akte buvo įtvirtintas tik vienintelis, tačiau tarptautinės teisės doktrinai labai svarbus tarptautinės sutarties požymis – rašytinė tarptautinės sutarties forma.

1.4. Neoficialus bandymas kodifikuoti tarptautinių sutarčių teisę - 1936 m. Harvardo Universiteto konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės

Vos už kelerių metų po 1928 m. Havanos konvencijos sudarymo, 1936 m. buvo parengta JAV Harvardo Universiteto konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Tai buvo neoficialus bandymas kodifikuoti tarptautinę sutarčių teisę. Šios konvencijos projektą sudarė 36 straipsniai, iš kurių pirmasis apibrėžė tarptautinę sutartį kaip „<...formalų susitarimo dokumentą, kuriuo dvi ar daugiau valstybių sukuria tarptautinius santykius, reguliuojamus tarptautinės teisės, arba siekia juos sukurti... >“. Tame pačiame straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „<...terminas „sutartis“ neapima susitarimo, pasiekto pasikeičiant notomis... >“ ir „<...neapima dokumento, kurio šalys yra ar gali būti ne valstybė...>“¹⁵.

Tarptautinės sutarties samprata po truputį vystėsi ir tobulėjo, įtraukdama į sąvoka ir kitus tarptautinės sutarties elementus. Pvz.: šios Konvencijos projekto imperatyvi norma, įtvirtinanti tik valstybės, kaip sutarties šalies galimybę, išskiria naują tarptautinės sutarties požymį – tarptautinės sutarties subjektą. T.y. anot šio Konvencijos projekto tik valstybė, kaip tarptautinės teisės subjektas, gali sudaryti tarptautines sutartis. Tik valstybių sudarytos tarptautinio pobūdžio sutartys galės būti įvardintos kaip tarptautinės sutartys.

Harvardo universiteto konvencijos tarptautinės sutarties apibrėžime galime išvelgti ir keletą kitų tarptautinės sutarties požymių. Mūsų nuomone Harvardo universiteto konvencijos projekte užsiminta apie šiuos tarptautinės sutarties požymius: 1) susitarimas; 2) išreikštas formaliu dokumentu; 3) subjektai – tik valstybės; 4) reguliuojamas tarptautinės teisės normų. Nors daugiausia dėmesio Harvardo universiteto konvencijos projekte skirta imperatyviai apibrėžti tarptautinės sutarties subjektą (t.y. valstybė), galima teigti, šioje konvencijoje užsiminta iš viso apie keturis tarptautinius sutarties požymius, į juos įtraukiant ir privalomą rašytinę sutarties formą, kuri jau buvo įtvirtinta 1928 m. Havanos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių. Kadangi į tarptautinės sutarties sąvoką buvo įtraukti dar keletas tarptautinės sutarties požymių, galima teigti, kad tarptautinės sutarties samprata tuometinėje visuomenėje dar nebuvo susiformavusi ir nusistovėjusi, nebuvo vienareikšmiška, o dar tik formavosi.

¹⁴ Международное право. - Москва: международные отношения, 1998, P 135.

¹⁵ The American Journal of International Law, 1935, Vol. 29, No 4, Supplement, P. 657 – 665.

1.5. 1966 m. JTO Tarptautinės teisės komisijos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės projektas

1966 m. buvo baigtas rengti JTO Tarptautinės teisės komisijos (toliau JTO TTK) 1969 m. Vienos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės¹⁶ (toliau 1969 m. VK) projektas, kuris yra preliminarus darbas tarptautinių sutarčių teisės srityje. JTO TTK komentarai yra naudingi, kadangi juose puikiai atsispindi mastas, kuriuo atskiri konvencijos straipsniai atspindi iki tol galiojusios paprotinės teisės atskyrimą nuo valstybių suderintų pažiūrų, taip pat yra naudingas kaip 1969 m. VK aiškinimo vadovas.¹⁷

JTO TTK 1969 m. VK projekte tarptautinės sutarties sąvoka yra analogiška 1969 m. VK įtvirtintai sąvokai, t.y. „tarptautinė sutartis - tai tarptautinis susitarimas sudarytas tarp valstybių rašytine forma, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu koks būtų to susitarimo pavadinimas“¹⁸. 1969 m. VK įtvirtinti tarptautinės sutarties požymiai detalčiau analizuojami 2 darbo skyriuje, kur pateikiamos bei analizuojamos ir JTO TTK pranešėjų nuomonės.

¹⁶ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480.

¹⁷ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius: Eugrimas, 2000 m, P. 170.

¹⁸ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.34.

2. TARPTAUTINĖS SUTARTIES POŽYMIAI PAGAL 1969 M. VIENOS KONVENCIJĄ DĖL TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ TEISĖS

Pagrindinius tarptautinės sutarties požymius įtvirtina 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, kuri taikoma sutartims tarp valstybių. 1969 m. VK įsigaliojo 1980 m. sausio 27 d. (Lietuvos Respublikai ši konvencija įsigaliojo nuo 1992 m. vasario 14 d.¹⁹). Ši konvencija yra pagrindinis tarptautinės sutarčių teisės rašytinis šaltinis, įtvirtinantis pagrindines tarptautinių sutarčių teisės normas, bei atspindintis galiojančią paprotinę tarptautinę teisę. 1969 m. VK neaptarti tarptautinių sutarčių aspektai ir toliau reglamentuojami paprotinės teisės normų. Nors ši konvencija netaikoma visoms be išimties tarptautinėms sutartims, tačiau joje įtvirtintos bendrosios tarptautinės sutartinės teisės nuostatos turi didelę reikšmę visam tarptautinės sutarčių teisės institutui, kadangi ji yra pagrindinis rašytinis, tarptautinės sutarčių teisės normas kodifikuojantis, šaltinis.

Valstybės, priimdamos šią konvenciją, dar kartą įvertino ir patvirtino tarptautinių sutarčių vaidmenį tarptautinių santykių srityje, taip pat pripažindamos didėjančią tarptautinių sutarčių bei pagrindinių tarptautinės teisės principų ir žmogaus teisių svarbą tikėjosi, jog tarptautinių sutarčių teisės kodifikavimas padės efektyviau ir lengviau siekti Jungtinių Tautų Chartijoje numatytų tikslų. O būtent: palaikyti tarptautinę taiką bei saugumą; plėtoti draugiškus tautų santykius; įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas ir taip pat būti centru, vienijančiu tautų veiksmus šiems bendriems tikslams.²⁰

1969 m. VK 2 str. 1 d. pateikiama tarptautinės sutarties sąvoka: „sutartis – tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu koks būtų to susitarimo pavadinimas.“²¹ 1986 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų (toliau 1986 m. VK) 2 str. pateikiama tarptautinės sutarties sąvoka jos požymių atžvilgiu yra analogiška 1969 m. VK ir skiriasi tik taikomam subjektui: „sutartis – tai tarptautinės teisės reguliuojamas rašytinis tarptautinis susitarimas, sudarytas tarp vienos ar kelių valstybių ir vienos ar kelių tarptautinių organizacijų,

¹⁹ Lietuvos Respublikos Užsienio Reikalų Ministerija. <http://www.urm.lt/index.php?937520822>, prisijungimo laikas: 2006-10-31., ir 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios, 2002, Nr. 13.

²⁰ 1945 m. JTO Chartija // Valstybės žinios, 2002, Nr.15-557, 1 str.

²¹ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

nepriklausomai nuo to, ar toks susitarimas susideda iš vieno dokumento, dviejų ar keleto tarpusavyje susijusių dokumentų, taip pat nepriklausomai nuo susitarimo pavadinimo²² Kaip matome, šių dviejų konvencijų tarptautinės sutarties sąvoka skiriasi tik tarptautinės sutarties subjektų atžvilgiu, kadangi 1969 m. VK taikoma tik sutartims tarp valstybių, o 1986 m. VK taikoma tik sutartims tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų. Nors 1986 VK dar neįsigaliojusi ir LR nėra prie jos prisijungusi, tačiau pritarčiau doktrinoje atsispindinčiai nuomonei²³, jog vis tiek ši konvencija, nepaisant jos neįsigaliojimo, taikoma reglamentuojantiems santykiams, kadangi konvencija tik susistemina ir rašytine forma išreiškia seniai tarptautinėje paprotinėje teisėje įsitvirtinusias normas.

1969 m. VK 2 str. 1 d. yra išskiriami pagrindiniai šeši tarptautinės sutarties (šios konvencijos prasme) požymiai. Šie požymiai yra labai reikšmingi, kadangi remiantis jais tarptautinę sutartį galima atriboti nuo kitų sutarčių ar tarptautinių susitarimų.

2.1. Tarptautinis susitarimas

1969 m. VK 2 str. 1 d. pateikiamoje tarptautinės sutarties sąvokoje pirmasis iš įtvirtintųjų tarptautinės sutarties požymių yra „sutartis – <...> tai tarptautinis susitarimas...“²⁴ Pirmasis tarptautinės sutarties požymis – tarptautinis susitarimas. 1966 m. JTO TTK pradėdama tarptautinių sutarčių teisės sisteminimo darbus ir 1969 m. VK projektą, tarptautinę sutartį aiškino kaip vieną iš tarptautinių susitarimų rūšių. Tuomet kyla klausimas ką turėtumėm vadinti susitarimu? Kaip JTO TTK pranešėjas Brierly pastebėjo, - „kiekviena sutartis galiausiai priklauso nuo susitarimo, tačiau ne kiekvienas susitarimas gali būti laikomas sutartimi“.²⁵ Tokiu pasakymu Brierly pakankamai argumentuotai iš tarptautinių sutarčių rato, 1969 m. VK prasme, eliminuoja vienašalius pareiškimus.

Remiantis Dabartinės lietuvių kalbos žodynu, žodis „tarptautinis“ reiškia – priimtas ar sutartas daugelio ar visų tautų, vykstantis tarp tautų ar bendras daugeliui tautų²⁶. Tačiau, anot dar vieno JTO TTK pranešėjo H.Waldock, nereikėtų didelio dėmesio skirti būdvardžiui „tarptautinis“ taip iš dalies užgožiant daiktavardžio „susitarimas“ sampratą²⁷. Todėl daugiau dėmesio reikėtų skirti termino „susitarimas“ aiškinimui.

²² 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės // UN Doc.A-CONF.129-15, 2 str.

²³ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 122..

²⁴ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

²⁵ Brierly, pagal Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.51.

²⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972, P.838.

²⁷ H.Waldock, pagal Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.51.

Aiškinant tarptautinio susitarimo sampratą dažnai kyla diskusinių klausimų, tačiau, anot J. Klabbers²⁸ bent du požymiai, susitarimą laikyti tokiu pagal 1969 m. Vienos konvenciją, yra neabejotini:

1) toks susitarimas turi suponuoti šalių bendradarbiavimą. Dažnai vienašalių pareiškimų ar tyliųjų (numanomų) sutarčių samprata supanašėja su bendradarbiavimo sutarčių samprata, tačiau toks šių sąvokų tapatinimas teisine prasme nėra pateisinamas. Vienašalis elgesys gali sutapti su kitų šalių vienašaliu elgesiu, tačiau, kadangi šis kilo ne šalių susitarimo pagrindu - tokio elgesio negalima prilyginti bendradarbiavimo sąvokai. Vienašalis pareiškimas jokiais būdais negali būti laikomas susitarimo rezultatu, kadangi nebuvo paties susitarimo. Bet kokia tarptautinė sutartis, kaip tarptautinis susitarimas, turi išreikšti tam tikrą siekį bendradarbiauti ir patį bendradarbiavimą;

2) toks susitarimas turi būti suvokiamas kaip įpareigojantis bei teisiškai reikšmingas šalių tarpusavio santykiams ateityje, t.y. susitarimas, atsižvelgiant į vieną iš pagrindinių tarptautinės teisės principų *pacta sunt servanda* (sutarčių privalu laikytis), turi teisiškai įpareigoti abi sutarties šalis.

Šalia J. Klabbers minėtų tarptautinio susitarimo požymių, mūsų nuomone, galima išskirti ir trečiąjį tarptautinio susitarimo požymį:

3) tarptautinis susitarimas vertinamas kaip veiksmas, kuriuo šalys išreiškia valių suderinimą, t.y. tik perkelta į rašytinę dokumento formą šalių valia, išreikšta tarptautiniu susitarimu, tampa tarptautine sutartimi.

2.2. Reguluojamas tarptautinės teisės normų

1969 m. VK 2 str. 1 d. pateikiamoje tarptautinės sutarties sąvokoje antrasis iš įtvirtintųjų tarptautinės sutarties požymių yra „<...reguluojamas tarptautinės teisės normų...>“²⁹ Tam tikras teisinis susitarimas negali būti įvardinamas kaip tarptautinė sutartis tol, kol jis veikia reguliuojamas normų, kurios nėra tarptautinio pobūdžio.³⁰ Tarptautinis susitarimas turi būti reglamentuojamas galiojančiomis tarptautinės teisės normomis. Šis požymis reiškia, jog turimos mintyje tik tarptautinės viešosios teisės sutartys.

JTO TTK pranešėjas H.Waldock tarptautinės sutarties požymio „reguluojamas tarptautinės teisės normų“ naudingumą aiškina tuo, jog „toks reikalavimas atskiria tarptautinius susitarimus, reguliuojamus viešosios tarptautinės teisės normų, nuo tų, kurie nors taip pat

²⁸ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.51.

²⁹ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

³⁰ Dixon M. Textbook on International law. – Oxford: University press, P.56.

sudaryti tarp valstybių, tačiau yra reguliuojami vienos iš valstybių vidaus teisės normų (arba kurios nors kitos vidaus teisės sistemos normų, kurias pasirinko pačios šalys)³¹. Trumpiau tariant šiuo reikalavimu atskiriamos tarptautinės viešosios teisės sutartys nuo tarptautinės privatinės teisės sutarčių.

Tarptautinės privatinės teisės kontraktas negali būti laikomos tarptautine sutartimi, kadangi jis reguliuoja tik privačių subjektų teises ir pareigas ir susijęs tik su privataus subjekto įsipareigojimais. Tarptautinės privatinės teisės kontraktas sukuria teises ir pareigas tik konkrečioms subjektams, kaip privatiems subjektams, bet ne kaip tarptautinės viešosios teisės subjektams. Nors tam tikrais atvejais ir valstybės bei tarptautinės organizacijos dalyvauja tarptautinės privatinės teisės kontrakte kaip subjektai, tačiau tokiu atveju vien požymis, jog šie subjektai dažniau yra laikomi tarptautinės viešosios teisės subjektais, tarptautinės privatinės teisės kontrakto nepadaro tarptautine sutartimi.

Kalbant apie valstybę kaip tarptautinės teisės subjektą, svarbu atskirti valstybę, veikiančią tarptautinės viešosios teisės subjekto vardu, ir valstybę, veikiančią tarptautinės privatinės teisės subjekto vardu. Teisės doktrinoje³² skiriamos dvi valstybės veiklos sritys: pirmą, viešosios teisės reglamentuojamos srities valstybės veikla (lot.: *acta jure imperii*), kur pripažįstama, kad valstybė yra suvereni savo vidaus reikalų tvarkytoja ir ji turi absoliutų imunitetą; antrą, privatinės teisės reglamentuojamos srities valstybės veikla (lot.: *acta jure gestionis*), kuomet pripažįstama, jog valstybė veikia bendraisiais pagrindais kaip ir kiti subjektai ir ji negali remtis imunitetu. Taigi, šiuolaikinė teisė pripažįsta, jog valstybė civiliniuose santykiuose dalyvauja kaip lygiateisis subjektas (LR CK 2.36 str.³³). Tai reiškia, kad valstybė, veikdama kaip tarptautinės privatinės teisės subjektas ir sudarinėdama tarptautinius susitarimus, nesukuria tarptautinių teisinių įsipareigojimų valstybei kaip tarptautinės viešosios teisės subjektui, o sukuria įsipareigojimus valstybei kaip tarptautinės privatinės teisės subjektui. Todėl ir valstybės, kaip tarptautinės privatinės teisės subjekto sudarytas tarptautinis teisės kontraktas nėra laikomas tarptautine sutartimi.

Pavyzdžiui, valstybė A įgalioja savo tam tikras institucijas su valstybės B vyriausybe sudaryti sutartį, kuria valstybei B suteikiamas kreditas valstybės A įmonių prekėms įsigyti ar finansuoti projektui. Tokioje paskolos sutartyje paprastai nurodoma, kurios valstybės vidaus teisės normomis ji bus reguliuojama. Nurodymas, jog bus remiamasi vienos iš šalių vidaus teisės normomis reiškia, jog ši sutartis priklausys ne tarptautinės viešosios teisės, o nurodytosios šalies vidaus teisės normų reguliavimo objektui. Be to šis nurodymas reiškia, jog viena iš šalių

³¹ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.38.

³² Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 182-184; Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. – Vilnius: Justitia, 2001, P.146-150.

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.//Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 2.36 str.

atsisako savo imuniteto užsienio teisminės jurisdikcijos atžvilgiu, todėl ji savo pažeistas teises, ginčo atveju, galės ginti tik remiantis valstybės, kurios vidaus teisės normas ji pasirinko, vidaus teisės normomis. Svarbu paminėti, jog valstybės pasirinkimas taikyti kitos valstybės vidaus teisės normas reiškia, jog šiems paskolos santykiams bus taikoma ne viešosios tarptautinės teisės normos, o nacionalinės konkrečios valstybės privatinės teisės normos. Minėtu atveju valstybė tampa privatinės teisės subjektu ir tokia paskolos sutartis yra laikoma nacionalinės privatinės teisės reguliuojama sutartimi arba kitaip tariant kontraktu netgi neatsižvelgiant į tai, jog valstybės yra ir tarptautinės viešosios teisės subjektais. Taigi, šiuo atveju valstybės veiksmai yra *acte jure gestionis*, todėl tokio pobūdžio kontraktas nėra laikomas tarptautine sutartimi.

Tačiau visai kitokia situacija, anot V.Vadapalo³⁴, jeigu dvi valstybės sudarytų tarptautinę sutartį dėl valstybinės paskolos. Tokia paskolos sutartis atsiranda iš tarptautinio susitarimo tarp tarptautinės teisės subjektų, o tai suponuoja, jog paskola yra tarptautinio pobūdžio. Remiantis 1983 m. Vienos konvencijos dėl valstybių teisių valstybinės nuosavybės, skolų ir archyvų atžvilgiu perėmimo 33 straipsniu valstybės skola tai „bet koks valstybės<...>finansinis įsipareigojimas kitos valstybės, tarptautinės organizacijos ar bet kokio kito tarptautinės teisės subjekto atžvilgiu, atsiradęs pagal tarptautinę teisę.“³⁵ Šiuo atveju valstybės veiksmai yra *acte jure imperii*, todėl ir tokio pobūdžio sudaryta valstybinė paskolos sutartis yra tarptautinė sutartis.

Valstybės, kaip tarptautinės viešosios teisės ir valstybės, kaip tarptautinės privatinės teisės subjekto veiksmus atribojo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje, priimtoje 1998 m. sausio 5 d. civilinėje byloje V. Stukonis v. JAV ambasada³⁶, kurioje buvo suformuluotas precedentas, kad valstybė turi santykinį jurisdikcinį imunitetą, t.y. valstybei jurisdikcinis imunitetas taikomas tik tokiems valstybės santykiams, kurie reguliuojami viešosios teisės. Santykiams, kurie reguliuojami privatinės teisės normomis, jurisdikcinis imunitetas netaikomas, kadangi laikoma, jog privatinės teisės santykių dalyviai (nepriklausomai nuo subjekto specifikos: ar tai juridinis asmuo, ar valstybė, ar diplomatinė atstovybė) yra privatinės teisės subjektai bendraisiais pagrindais ir jiems imunitetas užsienio teismų jurisdikcijos atžvilgiu netaikomas. Nors LAT pripažino, kad ieškinio pareiškimas ambasadai prilyginamas ieškinio pareiškimui pačiai valstybei, tačiau konstatavo, jog darbo santykiams valstybės absoliutus imunitetas netaikomas. Todėl valstybė šiuo atžvilgiu veikė kaip privatinės teisės subjektas ir šiems darbo santykiams turi būti taikomos nacionalinės konkrečios valstybės privatinės teisės normos, bet jokiais būdais ne tarptautinės viešosios teisės

³⁴ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 126.

³⁵ Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. - Vilnius, Eugrimas, 2003.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 1998 m. Sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. Stukonis v. JAV ambasada, Nr 3K-1/1998, kat.1.

normos. Tai reiškia, jog valstybė, veikdama *acte jure gestionis* tarptautiniu susitarimus įsipareigojimus sukuria tik privatinės teisės subjektams, todėl jų sudaromi tarptautiniai susitarimai nėra laikomi tarptautinėmis sutartimis.

Šį LAT konstatavimą papildė LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta 2001 m. birželio 25 d. civilinėje byloje A.Cudak v. Lenkijos Respublikos ambasada³⁷, kur atskiriant valstybės *acte jure gestionis* ir valstybės *acte jure imperii* veiksmus, buvo konstatuota, jog LR teismai (Vilniaus Apygardos Teismas ir Lietuvos Apeliacinis Teismas) pagrįstai konstatavo, jog jie neturi jurisdikcijos šioje byloje, kadangi sprendžiant pagal pačios kasatorės A.Cudak profesinės pareigybės pavadinimą, kasatorei priskirtos darbo santykių pareigos tam tikru laipsniu padėjo Lenkijos Respublikos valstybei įgyvendinti savo suverenias funkcijas ir todėl rėmimasis, jog Lenkijos ambasada sudarydama darbo sutartį veikė kaip *acte jure imperii*, yra pagrįstas. Taigi šiems santykiams bus taikomos tarptautinės viešosios teisės normos, kadangi valstybė (Lenkijos ambasada šioje byloje prilyginama valstybei) veikė kaip *acte jure imperii*.

Taigi, tarptautinės sutarties požymis „reguliuojamas tarptautinės teisės normų“ reiškia, jog tarptautinę sutartį turi reguliuoti būtent tarptautinės viešosios teisės normos. Todėl kalbant apie valstybę, kaip tarptautinės viešosios teisės subjektą, labai svarbu atskirti jos viešojo pobūdžio nuo privatinio pobūdžio veiksmus.

Požymis, jog tarptautinė sutartis turi būti reguliuojama tarptautinės teisės normomis, leidžia pagrįstai atskirti tarptautines sutartis ir nuo tarpžinybinių susitarimų. Tarpžinybiniai susitarimai dažniausiai yra ministerijų ir Vyriausybės įstaigų susitarimai dėl bendradarbiavimo su atitinkamomis užsienio valstybių įstaigomis aktualiais klausimais. Anot Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, tokie susitarimai nėra tarptautinės sutartys, kadangi jie nesukuria Lietuvos Respublikai (toliau LR) tarptautinių įsipareigojimų. LR teisinėje sistemoje tarpžinybiniai susitarimai nėra prilyginami tarptautinėms sutartims. Tuomet kyla klausimas, kokia vieta tenka tarpžinybiniam susitarimams LR teisinėje sistemoje? LR Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 15 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“³⁸ atskyrė tarptautinių sutarčių sampratą nuo tarptautinių tarpžinybinių susitarimų sampratos. Konstitucinis Teismas nurodė, jog, nors LR įstatymuose nėra išskirta atskira tarptautinių tarpžinybinių susitarimų (sutarčių) kategorija, tačiau apie jų

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2001 m. Birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje A.Cudak v. Lenkijos Respublikos ambasada.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“// Valstybės žinios, 1995, Nr. 86–1949.

egzistavimą byloja kituose LR įstatymuose minimi tarptautiniai susitarimai, sudaromi ministerijų ar Vyriausybės įstaigų vardu.

Anot prof. V.Vadapalo³⁹ tarpžinybiniai susitarimai neturi teisės šaltinio galios nei tarptautinės teisės, nei Lietuvos Respublikos teisės požiūriu dėl to, jog jie nėra sudaromi valstybės vardu įgalioto asmens 1969 m. VK 7 str. prasme: „<...asmuo atstovauja valstybei priimant sutarties tekstą, tvirtinant jo autentiškumą arba išreiškiant valstybės sutikimą laikyti sutartį įpareigojančia, jei jis pateikia reikiamus įgaliojamuosius raštus arba iš suinteresuotų valstybių veiksmų ar iš kitų aplinkybių yra aišku, kad tos valstybės laiko tą asmenį tuo tikslu atstovaujančiu valstybei, nereikalaujamos pateikti įgaliojamuosius raštus.“ Remiantis šiuo straipsniu įgaliojamųjų raštų nereikalaujama pateikti iš <...(a) valstybių ir vyriausybių vadovų bei užsienio reikalų ministrų, (b) diplomatinių atstovybių vadovų, juos akreditavusios valstybės ir valstybės, kurioje jie yra akredituoti, sutarties tekstui priimti, (c) tarptautinėje konferencijoje, tarptautinėje organizacijoje ar viename iš tokios organizacijos organų valstybės akredituoti atstovai – sutarties tekstui tokioje konferencijoje, organizacijoje ar organizacijos organe priimti.“

1999 m. tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str. 2 d. „Lietuvos Respublikos ministerijų ar Vyriausybės įstaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi su atitinkamomis užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis susitarimai nėra Lietuvos Respublikos sutartys“⁴⁰. V.Vadapalas teigia, jog tarpžinybiniai susitarimai neturi teisės šaltinio galios nei tarptautinės teisės, nei LR teisės požiūriu. Tuomet kyla klausimas, negi tarpžinybinis susitarimas neturi visiškai jokio teisės šaltinio statuso? Vis dėlto, šie susitarimai labai reikšmingi valstybių tarpusavio bendradarbiavimo santykiams ir jie negali būti „susitarimai be jokio teisės šaltinio statuso“. Mūsų nuomone, tai, jog tarpžinybinis susitarimas neatitinka tarptautinės sutarties požymių, neužkerta kelio jį laikyti nacionalinės teisės šaltiniu. Juk jeigu tarpžinybinis susitarimas sudaromas tokiomis sąlygomis kaip ir kiti privatinės teisės kontraktai, kuriems taikomos vidaus teisės normos ir kurie laikomi valstybės vidaus teisės dalimi, tarpžinybinis susitarimas turėtų būti laikomas taip pat vidaus teisės dalimi ir vidaus teisės šaltiniu.

Tarpžinybinius susitarimus reglamentuoja ir 2001 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo tvarkos patvirtinimo 12 punktas: „Ministerijos, Vyriausybės įstaigos ir kitos valstybės institucijos gali sudaryti susitarimus pagal jų kompetenciją su kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų institucijomis, jeigu šiuose susitarimuose nėra teisiškai privalomų įsipareigojimų

³⁹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 127.

⁴⁰ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60–1948, 1 str. 2d.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kitoms ministerijoms ir Vyriausybės įstaigoms, jie neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams kitiems teisės aktams ir tarptautiniams įsipareigojimams...>“⁴¹ Kaip matome tarpžinybinius susitarimus sudaranti institucija atstovauja tik savo kompetencijos ribose ir nėra laikoma atstovaujanti valstybės vardu, todėl ir teisinius įsipareigojimus sukurs tik savo kompetencijos ribose, bet ne Lietuvos Respublikos tarptautinius teisinius įsipareigojimus.

Panašiai tarptautiniai tarpžinybiniai susitarimai reglamentuojami ir Jungtinės Karalystės praktikoje. „Tarpžinybiniai susitarimai (angl.: *inter-departmental agreements*) yra sandoriai, liečiantys daugiau privatinės nei tarptautinės teisės santykius. Pvz.: prekių pirkimo-pardavimo kontraktai tarp keletos valstybių vyriausybinių institucijų. Tokio susitarimo pavyzdys yra 1949 m. rugpjūčio 29 d. susitarimas tarp Jungtinės Karalystės Maisto ministro ir Norvegijos Žvejybos direktoriaus dėl šviežios žuvies iškrovimo iš Norvegijos žvejybos laivų Jungtinėje Karalystėje.“⁴²

Nors tarptautinės sutarties požymis, jog ji turi būti reguliuojama tarptautinės teisės normomis, 1969 m. VK tarptautinės sutarties apibrėžime yra suformuluotas gan aiškiai, tačiau, kaip minėta aukščiau, praktikoje iškyla tam tikrų keblumų sprendžiant kokios teisės normos turi būti taikomos konkrečiam teisiniam santykiui bei tarptautiniam susitarimui. Tačiau tam, kad tarptautinis susitarimas būtų laikomas tarptautine sutartimi, jis būtinai turi būti reguliuojamas tik viešosios tarptautinės teisės normomis.

2.3. Susitarimo rašytinė forma

Remiantis 1969m. VK 2 str. 1d.: „sutartis – tai raštu <...> sudarytas tarptautinis susitarimas...>“.⁴³ Tokiu būdu 1969 m. VK iš tarptautinių sutarčių sferos eliminuojami nerašytiniai tarptautiniai susitarimai. Anot J. Klabbers praktiniai skirtumai tarp rašytinių ir nerašytinių tarptautinių susitarimų yra per daug dideli, kad juos abu būtų galima apibrėžti ir įtvirtinti viename dokumente.⁴⁴ Todėl 1969 m. VK, įtvirtinanti rašytinės formos tarptautinius susitarimus ir neliečianti kitų susitarimų teisinės reikšmės, reglamentuoja, jog šalys, norinčios teisiškai įsipareigoti, savo valią būtinai turi išreikšti rašytine forma. Nors 1969 m. VK žodiniams susitarimams ir netaikoma, tačiau pagal konvencijos 3 straipsnio a punktą tai „neliečia šių susitarimų teisinės galios“.

41 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo tvarkos patvirtinimo patvirtintos tvarkos // Valstybės žinios, 2001. Nr. 84-2938.

42 Harris D.J. P-744. pagal Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 127.

43 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

44 Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.49.

Kaip minėta aukščiau (žr.: 1 skyrių, 1.2. p.) - 1945 m. JTO Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 str. išvardinti tarptautinės teisės šaltiniai neturi hierarchinio pobūdžio. Tarptautinėje teisėje paprotinė teisė ir teisė sukurta sutartimis turi vienodą teisinę galią, tačiau tenka pastebėti, jog egzistuojant sutartinei ir paprotinei taisyklei dėl to paties diskutuojamo dalyko dažnai pirmenybė teikiama sutartinėms nuostatoms⁴⁵. Tai puikiai iliustruoja 1927 m. Wimbledon byla, kurioje JTO NTTTT, nors ir pripažino tarptautinius papročius, tačiau uždraudė leisti kariaujančios šalies karinį tranzitą per neutralios valstybės teritoriją. Tai pagrindė Versalio sutarties 380 str., kuriame nurodoma, kad Kylio kanalas buvo „laisvas ir atidarytas prekybiniams ir kariniams laivams priklausantiems visoms tautoms, kurios nekariauja su Vokietija“. Kadangi Vokietija sustabdė laivą ant kurio buvo su ja nekariaujančios valstybės vėliava, JTO NTTTT teigimu Vokietija pažeidė savo Versalio sutarties įsipareigojimus.⁴⁶ Taigi, nors tarptautinės sutartys ir tarptautiniai papročiai yra keli iš pagrindinių tarptautinės teisės šaltinių ir tarpusavyje neturi hierarchinio pobūdžio, tačiau tam tikrais atvejais pirmenybė teikiama tarptautinės sutarties nuostatoms. Tai paaiškinama tuo, kad tarptautinė sutartis, reguliuodama įvairiapusį ir platų spektrą teisinių santykių, vis tiek yra vienas iš paprasčiausių bei patikimiausių valstybės tam tikrų teisių ir pareigų prisiėmimo būdų, kuris išreiškia labiausiai apčiuopiamą ir labiausiai patikimą metodą identifikuoti tai, kas buvo susitarta tarp šalių.

Tačiau JTO TTT praktikoje keletą kartų pabrėžta, jog tarptautinės sutarties rašytinės formos nesilaikymas nėra pakankama priežastis tarptautinio susitarimo nelaikyti tarptautine sutartimi. Kaip JTO TTT teigė 1961 m. Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) byloje⁴⁷, jog apskritai tarptautinėje teisėje nėra svarbu sutarties forma, o daug svarbiau yra išsiaiškinti tikruosius šalių ketinimus teisiškai įsipareigoti sutartimi, t.y. „akivaizdžius ketinimus“, kurie turi būti išreikšti paryškintai, pabrėžtinai (žr.:2 skyrių, 2.6. p.).

JTO NTTTT turėjo priimti sprendimą dėl pareiškimų ir deklaracijų, pareikštų per anksčiau vykusius teismo procesus. Vienoje iš Mavromačio bylų tarp Graikijos ir Jungtinės Karalystės⁴⁸ šalys padarė žodinius pareiškimus dėl sutikimo su JTO NTTTT jurisdikcija, priešingu atveju JTO NTTTT būtų trūkę jurisdikcijos. Šioje byloje JTO NTTTT išaiškino ir pripažino šiuos žodinius pasisakymus įpareigojančiais. Šis precedentas parodo, jog konkrečioje situacijoje tam tikromis aplinkybėmis rašytinės formos nesilaikymas nėra pakankama priežastis tarptautinį susitarimą laikyti teisiškai neįpareigojančiu.

⁴⁵ Tai nėra taisyklė.

⁴⁶ Wallace R..M.M. International law.- London: Sweet and Maxwell, 2005, P.21.

⁴⁷ International Court of Justice. Case summaries. Case concerning the Temple of Preah Vihear (Preliminary Objections). Judgment of 26 May 1961.

<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ictsummary610526.htm>, prisijungimo data: 2006-10-21.

⁴⁸ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.166-167.

Atsižvelgiant į šiuos precedentes kyla klausimas, ar 1969 m. VK ne per griežtai apibrėžia tarptautinę sutartį, įtvirtindama tarptautinio susitarimo imperatyvią rašytinę formą, jeigu tam tikrais atvejais kiti tarptautinės sutarties požymiai yra svaresni negu rašytinė sutarties forma. Kaip teigia J. Klabbers „apskritai tarptautinėje teisėje yra akcentuojamas ketinimas įsipareigoti, t.y. tarptautinė teisė nenurodo jokios konkrečios privalomos sutarties formos. Šalys yra laisvos savo nuožiūra, valia pasirinkti bet kokią sutarties formą, kuri išreikštų aiškius įsipareigojimus pagal sutartį.“⁴⁹ Taigi, galima teigti, jog šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tarptautinės sutarties samprata yra šiek tiek platesnė negu remiantis 1969 m.VK, kur įtvirtinta būtent tik imperatyvi rašytinė tarptautinės sutarties forma.

Kalbant apie 1969 m. VK minimą privalomą rašytinės sutarties formos reikalavimą kyla dar vienas svarbus klausimas: kokio pobūdžio dokumentas bus laikomas sudarytas rašytine forma? Netgi jei šiuolaikinė praktika pasisako už autentišką sutarties tekstą, kuris turi būti atspausdintas kompiuteriu ir pasirašytas susitariančiųjų šalių, kaip teigia A.Aust⁵⁰, nėra priežasčių kodėl sutartis negalėtų būti sudaryta tokio bendravimo bei susisiekiimo pagalba kaip telegrama, teleksas, faksas ar netgi elektroninės ryšių priemonės. Žinoma, toks tekstas turi būti lengvai įskaitomas ir turi būti laikomas nuolatine (pastovia) ir vienintele šios sutarties forma (net jei tai atlikta išsaugant ar atspausdinant tokį tekstą). Tik tuomet sutartis bus laikoma sudaryta rašytine sutarties forma. Sutarties šalių pasirašyto sutarties originalo nebuvimas nėra kliūtis norint sutartį laikyti sudaryta rašytine forma, kadangi minėtos ryšių priemonės (telegrama, teleksas, faksas, elektroninis paštas) yra pripažįstamos kaip išreiškiančios autentiškumo patvirtinimo žymę. 1998 m. rugsėjo mėn. buvo ginčijamasi dėl Komunikato (oficialus pranešimas) dėl Elektroninio bendradarbiavimo reikšmės, kuris buvo sudarytas JK Prezidentui Clinton ir Airių Ministrui Pirmininkui Ahern naudojantis elektroninėmis ryšių priemonėmis.⁵¹ Jie pasirašinėjo Komunikatą naudojant atskirus asmeninius kompiuterius naudodamiesi elektroniniu parašu. Elektroninis parašas - tai parašas skaitmeninėje formoje, kuri yra patvirtinta ir prijungta bei kartu veikianti su pateikiamais duomenimis (faktais, informacija, - šiuo atveju Komunikate pateikiama informacija) ir kuris naudojamas pasirašančiajam duoti ženklą, išreikšti pritarimą dėl sutikimo su pateikiamos informacijos turiniu. Tačiau naudojant elektroninį parašą, šis turi pasižymėti unikalumu, t.y. jis turi būti toks tik vienintelis. Parašas turi būti susietas su pasirašančiuoju, kad būtų galima jį identifikuoti, turi būti sukurtas tokiomis priemonėmis, kurias galėtų pasiekti ir valdyti tik vienintelis pasirašantysis asmuo ir turi būti prieinamos tik jam išimtinai. Toks parašas turi būti susietas su pateikta informacija, faktais tokiu būdu, jog vėlesnis vienašališkas dokumento keitimas būtų neįmanomas. Netgi jei šis

⁴⁹ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.194.

⁵⁰ Aust.A. Modern treaty law and practise. – Cambridge: University press, 2004, P 16.

⁵¹ Ten pat.

Komunikatas nebuvo pripažintas rašytine sutartimi, tai negali būti per daug nerealu ateityje numatyti pilnų įgaliojimų sudaryti sutartis, jas ratifikuoti ar netgi deponuoti elektroninio parašo pagalba. Kol kas tokiu sutarčių sudarymo būdu nėra per daug žavimasi. Tačiau greitai metu, atsižvelgiant į visuomeninio bendradarbiavimo poreikius, šiuolaikinių informacinių technologijų pagalba ši sritis turėtų būti neišvengiamai patobulinta.

Taigi, mūsų nuomone, šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tarptautinės sutarties samprata yra šiek tiek platesnė negu remiantis 1969 m. VK 2 str., kadangi tam tikrais atvejais tarptautinė sutartimi pripažįstamas ir nerašytinės formos tarptautinis susitarimas.

Todėl, išvada, kuri buvo padaryta JTO TTT sprendimuose⁵² dėl to, jog tarptautinėje teisėje ne tiek svarbi sutarties forma, kiek svarbūs tikrieji šalių ketinimai įsipareigoti, t.y. „akivaizdūs ketinimai“, leidžia tarptautinei sutarčiai apibrėžti išskirti naują elementą, t.y. tarptautinės sutarties nerašytinę formą. Kadangi „akivaizdžius šalių ketinimus“ įsipareigoti galima išreikšti ir nerašytine forma, kalbant apie šiuolaikinės tarptautinės sutarties sampratą neužtenka remtis vien 1969 m. VK apibrėžtais tarptautinės sutarties elementais, nes 1969 m. VK taikoma tik rašytinės formos tarptautinėms sutartims.

2.4. Susitarimas tarp valstybių

Tarptautinės sutartys skiriasi pagal jas sudarančius subjektus. 1969 m. VK taikoma tik tarp valstybių sudarytoms tarptautinėms sutartims. Pagal 1969 m. VK 3 straipsnį „<... Konvencija netaikoma tarptautiniams susitarimams, sudarytiems tarp valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų arba tik tarp kitų tarptautinės teisės subjektų...>“, tačiau pagal konvencijos 3 straipsnio a punktą tai „neliečia šių susitarimų teisinės galios“. Tai reiškia, jog konvencija specialiai nesudaro kliūčių kitų tarptautinės teisės subjektų įpareigojančių sutarčių sudarymui, ir neužkerta kelio kitų subjektų sudarytas sutartis vadinti tarptautinėmis sutartimis.

1969 m. VK 2 straipsnio, a punkto prasme „sutartis reiškia tarptautinį susitarimą, sudarytą tarp valstybių...>“. Teiginys „sudarytą tarp valstybių“ reiškia, kad tarptautinę sutartį gali sudaryti tik asmenys, turintys nuolatinis arba *ad hoc* įgaliojimus atstovauti valstybei. 1969 m. VK 8 str. nustatyta: „Aktas dėl sutarties sudarymo, atliktas asmens, kuris negali būti laikomas įgaliotu atstovauti valstybei šiuo tikslu, neturi teisinių pasekmių, jeigu vėliau tokio akto ši valstybė nepatvirtina.“⁵³

⁵² Temple of Preah Vihear, Gabcikovo-Nagymaros bylos – žr. 27-29 psl.

⁵³ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 8 str.

Sutartys tarp valstybių ir pavienių asmenų ar įmonių negali būti prilyginamos sutartims tarp valstybių. Neliečiant įpareigojančios susitarimo galios, Nuolatinis Arbitražo Teismas (angl.: Permanent Court of Arbitration) Anglijos-Irano naftos byloje⁵⁴ atsisakė prilyginti tokius susitarimus tarptautinėms sutartims tarp valstybių. Nuolatinis Arbitražo Teismas motyvavo, jog Anglijos ir Irano ryšys buvo pagrįstas ne Anglijos ir Irano kaip valstybių ryšiu, bet greičiau kaip Irano ir konkrečios naftos įmonės privatinio ryšiu. Todėl ir pati sutartis negali būti laikoma tarptautine sutartimi, nes neatitinka vieno iš pagrindinių tarptautinės sutarties elementų, t.y. sutartis sudaryta ne tarp valstybių. Tai dar kartą patvirtina tarptautinių sutarčių ypatybes subjektų atžvilgiu.

Tarptautinės sutartis, kaip minėta aukščiau (žr.: 2 skyrius), sudarytas tarp tarptautinių organizacijų bei tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų reglamentuoja 1986 m. Vienos konvencija tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų.

2.5. Susitarimas įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose

1969 m. VK 2 str. 1 d. dar vienas iš įtvirtintųjų tarptautinės sutarties požymių yra „<...susitarimas įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose...>“⁵⁵ JTO TTK pastebėjo⁵⁶: nors terminas „sutartis“ iš vienos pusės nukreipia tik į vientisos formos dokumentą, tačiau egzistuoja ir kitokie tarptautiniai susitarimai, tokie kaip apsisveikimas notomis ar laiškais, kurie nėra vientisos formos dokumentai, bet vis tiek laikomi tarptautinėmis sutartimis 1969 m. VK prasme. Tai reiškia, jog dokumentas, kuriame raštu išreikšti tarptautinių teisės subjektų tarptautiniai teisiniai įsipareigojimai gali būti vientisas. Tačiau tam tikrais atvejais susitarimą gali sudaryti ir keli sudėtiniai teisės aktai, kurie neužkerta kelio tarptautinį susitarimą laikyti tarptautine sutartimi. Pvz.: pridedamas papildomas protokolai, susitarimas išreikštas keletu laiškų ir kt. Pvz.: 1920 m. dvi Frankų-Germanų tarptautinės sutartys sudarė atitinkamai 17 ir 19, tarpusavyje susijusių pranešimų⁵⁷.

Anot, J. Klabbers, nei susitarimo forma, nei jį sudarančių susijusių dokumentų kiekis nėra svarbus sutarties teisinei galiai. Šie faktoriai nėra pripažinti svarbiais tarptautinės sutarties, pripažinti tokia, rodikliais⁵⁸. Taigi, pripažįstant tam tikrą susitarimą tarptautine

⁵⁴Permanent Court of Arbitration. Iron Rhine Arbitration (Belgium/Netherlands)

<http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/#Belgium/Netherlands>, prisijungimo laikas: 2006-09-01.

⁵⁵ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

⁵⁶ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.35.

⁵⁷ Claude Chayet, pagal Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.44.

⁵⁸ Klabbers J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.46.

sutartimi pagal 1969 m. VK nebus atsižvelgiama kiek dokumentų sudarys minėtasis susitarimas, kadangi tai neturės lemiamos įtakos.

2.6 Nesvarbu koks susitarimo pavadinimas

1969 m. VK 2 str. 1 d. pateikiamoje tarptautinės sutarties sąvokoje įtvirtintas šeštasis tarptautinės sutarties požymis: „<... nesvarbu koks susitarimo pavadinimas...>“⁵⁹ Tarptautinės sutartys pasižymi jų pavadinimų įvairove, tačiau visuotinai priimtose tarptautinių sutarčių klasifikacijos nėra, taip pat nėra nustatyta ir tam tikrų kriterijų, pagal kuriuos galima būtų atskirti, kada ir kokią sutartį įvardinti tam tikru sutarties pavadinimu. Kaip pabrėžė JTO TTK - terminas „sutartis“ visuose 1969 m. VK straipsniuose, naudojamas kaip bendras terminas, apibūdinant visų formų tarptautinius susitarimus, sudarytus tarp valstybių rašytine forma.⁶⁰

Tačiau nors ir visuotinai pripažįstama⁶¹, jog sutarties pavadinimas neturi įtakos tarptautinės sutarties teisei galiai, dažnai iškyla tam tikrų sunkumų. Šalys sutarties pavadinimą pasirenka savo nuožiūra, todėl neretai pasitaiko, kai panašaus pobūdžio sutartys yra pavadintos skirtingais pavadinimais. Nors sutartys yra įvardijamos įvairiais skirtingais pavadinimais, tokiais kaip: konvencijos, tarptautiniai susitarimai, paktai, visuotini aktai, chartijos, statutai, deklaracijos, konventai, protokolai, konkordatai, memorandumai, pasikeitimas laiškais, derybų protokolai, „modus vivendi“, programos, komunikatai - visiems šiems pavadinimams bendra, jog jie nurodo panašius sandorius, susitarimus, sudarytus rašytine forma, išreiškiant tam tikras, siekiamas sukurti ir įsipareigoti, tarpusavio teises ir pareigas. Taigi, mūsų nuomone, šie tarptautinių sutarčių pavadinimai svarbūs daugiau praktiniu požiūriu, kadangi teisiniu požiūriu visi šie dokumentai laikomi vienodai teisiškai įpareigojančiais. Anot P. Kūrio bei M. Požarsko⁶², praktikoje pasikartoja tam tikri bendri atvejai, kai vartojami konkretūs sutarčių pavadinimai, atskleidžiantys šių sutarčių ypatybes. Sutartimi dažniausiai įvardijami politiniai, ekonominiai ir kt. susitarimai esminiais valstybių klausimais; susitarimas – tarptautinis teisės aktas reguliuojantis dviejų ar keleto valstybių konkrečius tarpusavio santykius, kurio nereikia ratifikuoti; paktas – vartojamas pavadinti ypač svarbioms politinėms sutartims, kai joms norima suteikti ypatingą moralinę-politinę reikšmę; traktatas buvo vartojamas daugiau XIX a.; įstatai ir statutai daugiausiai vartojami tarptautinių organizacijų steigiamiesiems aktams pavadinti;

⁵⁹ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

⁶⁰ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.34.

⁶¹ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

⁶² Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985, P. 144 - 146.

konvencijos – sutartys, reguliuojančios tarpvalstybinius santykius specialiose srityse, t.y. karo, diplomatinių santykių, kovos su nusikalstamumu, žmogaus teisių apsaugos; „modus vivendi“ – laikinieji susitarimai, kurie sudaromi dėl neatidėliotinai skubių ir svarbių priežasčių; protokolas – pagalbinio pobūdžio aktas, kuriuo sutartis papildoma ar pakeičiama; reglamentas – papildomi aktai prie daugiašalių konvencijų; kompromisas – susitarimas tarp valstybių, kurios juo savo ginčą spręsti perduoda tarptautiniam arbitražui ar teismui; konkordatas – tarptautinė sutartis, kurios viena iš šalių yra Vatikanas.

Kaip jau minėta, 1969 m. VK nereikalauja, jog tarptautinė sutartis būtų įvardinta konkrečiu pavadinimu⁶³, todėl jeigu kyla abejonių dėl konkretaus dokumento teisinio statuso, pvz.: prisijungimo komunikato (angl.: join communique), būtina, norint teisingai įvertinti tokio konkretaus dokumento valios išreiškimo objektyvumą, atsižvelgti ne tik į sutarties konkretų pavadinimą, bet ir į pateis susitarimo požymius bei konkrečias aplinkybes, kuriomis šis susitarimas buvo sudarytas. T.y. prisijungimo komunikatas nebus iš karto laikomas įpareigojančiu vien dėl to, jog jis taip pavadintas. Būtina išsiaiškinti, ar tai buvo savanoriškas laisvos valios išreiškimas ir išreikštas siekis įsipareigoti be prievartos, apgaulės ar kitų politinių priežasčių.

JTO NTTTT 1994 m. liepos 1 d. Kataro ir Bahreino (angl.: Qatar v Bahrain case) bylos sprendime konstatavo: „Teismas nemano, jog būtina atsižvelgti į tai, kokie galėjo būti Bahreino užsienio reikalų ministro ketinimai ar kokie galėjo būti Kataro užsienio reikalų ministro ketinimai. Du ministrai pasirašė tekstą, kuriame įtvirtinti jų Vyriausybių priiimti įsipareigojimai. Kai kurie iš jų turėjo būti pritaikyti nedelsiant. Pasirašęs šį tekstą Bahreino užsienio reikalų ministras vėliau negalės ginčyti, jog jis neketino įsipareigoti pareiškimu kaip tarptautine sutartimi, o tik kaip politinio pobūdžio pareiškimui“.⁶⁴ Tai dar kartą patvirtina, jog paties susitarimo ar sutarties konkretus pavadinimas nėra lemiamas dalykas laikyti tarptautinę sutartį įpareigojančia. Lemiamu reiškinium daugiau galime laikyti patį įsipareigojimo ketinimą ir šalių siekius ateityje savo santykius pagal šią sutartį laikyti įpareigojančiais.

Apžvelgus 1969 m. VK minimus tarptautinės sutarties elementus, kyla klausimas: ar 1969 m. VK pakankamai apibrėžia tarptautinės sutarties sąvoką, ar pakanka minėtų šešių tarptautinės sutarties požymių ją konstatuoti tarptautine sutartimi?

Deja, mūsų nuomone, 1969 m. VK nėra įtraukto svarbaus tarptautinės sutarties elemento – ketinimo įsipareigoti, be kurio tarptautinė sutartis negalėtų būti laikoma tokia, kadangi ji prarastų savo tikslą – sukurti šalims teisinius įsipareigojimus. Lemiamas veiksnys norint atskirti teisiškai įpareigojančius susitarimus nuo teisiškai neįpareigojančių susitarimų ir

⁶³ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480.

⁶⁴ Evans M. D. International law. – Oxford: University press. P. 174.

yra, kaip teigia J. Klabbers⁶⁵, atsakymas į tokį klausimą: ar pareiškimu buvo ketinama teisiškai įsipareigoti ar norėta tik sustiprinti pasitikėjimą? 1994 m. liepos 1 d. JTO TTT sprendime dėl jūrų delimitacijos ir kitų teritorinių klausimų tarp Kataro ir Bahreino (Qatar v. Bahrain)⁶⁶ išaiškino sutarties sampratą tarptautinėje teisėje bei išryškino ketinimą įsipareigoti susitarimu kaip turintį svarbią reikšmę tarptautinį susitarimą laikyti teisiškai įpareigojančiu. JTO TTT derybų protokolą, sudarytą tarp Kataro, Bahreino ir Saudo Arabijos (kuriame ginčo šalių užsienio reikalų ministrai susitarė teritorinius ginčus perduoti spręsti teismui, jeigu jų tarpusavio diplomatinės derybos nepavyks) prilygino teisiškai įpareigojančiam susitarimui, nepaisant Bahreino protesto, kad jie niekada neketino šiuo protokolu teisiškai įsipareigoti. Šį sprendimą JTO TTT argumentuoja 25-ame sprendimo paragrafe, kuriame JTO TTT nustatė, kad 1990 m. derybų protokolas: „...išdėsto įsipareigojimus, kuriuos prisiėmė šalys. Tokiu būdu jis sukuria šalių teises ir įsipareigojimus tarptautinėje teisėje. Jis sudaro tarptautinį susitarimą...“⁶⁷ Taigi, šioje byloje JTO TTT konstatavo, jog derybų protokolas nebuvo vien tik paprastas protokolas, kuris būtų analogiškas kitiems Trišalės komisijos protokolams, kurie prilyginami tiesiog paprastam įrašui apie susitikimą, kadangi 1990 m. derybų protokolas ne vien tik aprašo diskusijas ir reziūmuoja sutarimo ar nesutarimo taškus, o ir išdėsto įsipareigojimus, kuriuos prisiėmė ginčo šalys. Be to šioje byloje JTO TTT konstatavo, jog nepaisant to, jog šalys susitarimą gali matyti kaip teisiškai neįpareigojantį, o tik kaip paprasčiausiai moralinį ar politinį įsipareigojimą ar pasižadėjimą,- tarptautiniai susitarimai turi būti laikomi visuomet teisiškai įpareigojančiais.

Kita vertus, doktrinoje sutinkama ir tokia nuomonė, jog ketinimo įsipareigoti požymį jau apima kitas, 1969 m. VK minimas, tarptautinės sutarties elementas, t.y. „reguliuojamas tarptautinės teisės normų“. Būtent JTO TTK diskutavo klausimą dėl to, ar reikėtų į 1969 m. VK tarptautinės sutarties sąvoką įtraukti ir atskirą požymį – ketinimą įsipareigoti. JTO TTK, pasisakiusi priešiška, pateikė ir keletą tai patvirtinančių argumentų⁶⁸, iš kurių vienas yra tai, jog pats ketinimo faktas jau yra įtvirtintas frazėje – „reguliuojamas tarptautinės teisės normų“, todėl atskiras paminėjimas nereikalingas. Remiantis tuo, į 1969 m. VK tarptautinės sutarties sąvoką nebuvo įtrauktas atskiras ketinimo įsipareigoti požymis. Jau pats reguliavimo tarptautinės teisės normomis reikalavimas apima ketinimą įsipareigoti pagal tarptautinės teisės normas. Be to,

⁶⁵ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.68 – 75.

⁶⁶ International court of Justice. Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/ipress2001/ipresscom2001-09bis_qb_20010316.htm, prisijungimo laikas: 2006-08-10.

⁶⁷ International court of Justice. Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/ipress2001/ipresscom2001-09bis_qb_20010316.htm, 25 paragr., prisijungimo laikas: 2006-08-10.

⁶⁸ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.38.

atskiras ketinimo įsipareigoti požymio įtraukimas į tarptautinės sutarties sąvoką, suponuotų klaidingą šalių pasirinkimo tarp tarptautinės ir vidaus teisės normų, galimybę⁶⁹.

Tačiau, atsižvelgiant į kitų autorių opozicinę nuomonę (Sir. Humphrey, J. Klabbers), atskiras ketinimo įsipareigoti požymio įtraukimas į tarptautinės sutarties sąvoką galėtų padėti išspręsti keletą problemų:

1) puikiai atskirtų susitarimus reguliuojamus tarptautinės teisės nuo susitarimų, paremtų vidaus teisės normomis;

2) tai objektyviai atskirtų susitarimus, kuriais ketinama teisiškai įsipareigoti, nuo tokių, kuriais šio tikslo nėra siekiama. Tas pats galėtų būti taikoma, kaip *mutatis mutandis* (su atitinkamais pakeitimais), reikalavimui, kad tarptautinė sutartis būtų reguliuojama tarptautinės teisės normomis⁷⁰.

Ketinimas teisiškai įsipareigoti sutartimi reiškia, jog sutartis turi teisiškai įpareigoti šalis, įtvirtinant šalių sutikimą laikytis teisinių įsipareigojimų pagal sutartį. Tai reiškia, jog tam tikra tarptautine sutartimi turi būti aiškiai išreikštas tam tikrų tarptautinių teisinių įsipareigojimų siekis. Tarptautine sutartimi galime laikyti tik tokį susitarimą, kuriuo šalys ketina sukurti ir sukuria aiškius tarptautinius įsipareigojimus.

1961 m. Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) byloje⁷¹, Tailandas įrodinėjo, jog 1950 m. Tailando deklaracijos, kuria išreiškiamas sutikimas su JTO TTT jurisdikcija, atnaujinimas yra neefektyvus (net ir tuo atveju jei ir būtų nustatytas ketinimas įsipareigoti), kadangi jo ankstesnė deklaracija jau atnaujinimo momentu buvo nebegaliojanti ryšium su Tautų Lygos žlugimu. Todėl deklaracijos dėl teismo jurisdikcijos pripažinimo atnaujinimas, kuri realiai jau nebeegzistuoja, neturėtų teisinės galios. Šiuos argumentus Tailandas patvirtino teigdamas, jog „norint sandorį pripažinti galiojančiu ir turinčiu teisinę galią, nepakanka vien tik dokumento, kuris neišreiškia šalių ketinimo, taip, kaip ir nepakanka vien tik šalių valios be paties dokumento.“⁷² JTO TTT atmetė šį daugiau formalų argumentą, parodantį, jog privatinėje teisėje dažnai reikalavimai formai egzistuoja tam, jog būtų apsaugoti šalių interesai ar dėl viešosios politikos priežasčių, bet ši situacija negali būti taip lengvai perkelta į tarptautinę teisę: „apskritai tarptautinėje teisėje yra akcentuojamas ketinimas įsipareigoti, t.y. tarptautinė teisė nenurodo jokios konkrečios privalomos sutarties formos. Šalys yra laisvos savo nuožiūra, valia pasirinkti bet kokią sutarties formą, kuri išreikštų aiškius įsipareigojimus pagal sutartį.“⁷³ Tik

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.58.

⁷¹ International Court of Justice. Case summaries. Case concerning the Temple of Preah Vihear (Preliminary Objections). Judgment of 26 May 1961.

<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ictsummary610526.htm>, prisijungimo data: 2006-10-21.

⁷² Ten pat.

⁷³ Klabbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.194.

vienintelis būtinas teismo jurisdikcijos pripažinimo išreiškimo reikalavimas, yra prisijungimo dokumento deponavimas JT Generaliniam Sekretoriui. Taigi nuo to momento kai 1950 m. Tailandas neabejotinai atliko šį žingsnį, JTO TTT tęsė 1950 m. Tailando deklaracijos turinio analizę ir pripažino Tailando teiginius, jog ankstesnės deklaracijos taip pat nebegalioja suteikdamas 1950 m. deklaracijai atskirą teisinę galią.⁷⁴ Taigi, JTO TTT nustatė, jog nors Tailando deklaracija pasirodė vien tik kaip ankstesnės deklaracijos atnaujinimas, pratęsimas, realiai ji pati savaime sudarė naują, savarankišką Tailando pareiškimą dėl JTO TTT privalomosios jurisdikcijos taikymo. Taigi, šis precedentas įrodo, kad apskritai tarptautinėje teisėje nėra svarbu sutarties forma. Daug svarbiau yra išsiaiškinti tikruosius šalių ketinimus teisiškai įsipareigoti sutartimi, t.y. „akivaizdžius ketinimus“, kurie turi būti išreikšti paryškintai, pabrėžtinai.

Ketinimo įsipareigoti ir principo *pacta sunt servanda* svarbą patvirtino ir 1997 m. rugsėjo 25 d. Gabčikovo-Nagymaros byla (Vengrija v. Slovakija)⁷⁵. Vengrija ir Čekoslovakija 1977 m. pasirašė sutartį, kurios pagrindinis objektas buvo šliuzų sistemos elektros energijai gaminti statyba, o taip pat laivybos pramonės Dunojuje pagerinimas, apsauga nuo potvynių bei būtinybė saugoti aplinką. 1983 m. Vengrija paprašė, kad darbai pagal sutartį būtų sulėtinti dėl ekonominių priežasčių bei aplinkosaugos. Tačiau 1989 m. mokslo žinių lygis Vengrijoje žymiai pakilo, todėl ji paprašė paspartinti darbus. Galiausiai po 3 mėnesių Vengrija paprašė juos sustabdyti, o vėliau nutraukti. Visiems šiems veiksams ir neveikimui dėl sutarties nevykdymo pateisinti ji rėmėsi būtinuoju reikalingumu, taip pat nurodė, jog galėjo remtis iš esmės pasikeitusiomis aplinkybėmis, arba šalių pasibaigimu (Čekoslovakija nustojo egzistuoti kaip vienetas ir susikūrė Čekija ir Slovakija), taip pat Vengrija bandė grįžti sutarties nevykdymą kaip atsakomąją priemonę. Tačiau nei vieno iš šių Vengrijos argumentų, jos nuomone pateisinančių sutarties nevykdymą, JTO TTT, teigdamas, jog nėra šiuos argumentus pagrindžiančių svarių įrodymų, nepripažino tinkamais. JTO TTT palaikė Slovakijos poziciją, jog Vengrija turi liautis elgtis taip, kaip nepritinka geriems santykiams palaikyti ir privalo vykdyti priištus įsipareigojimus. Šią poziciją JTO TTT pagrindė dviem *pacta sunt servanda* principo elementais:

- 1) kiekviena galiojanti sutartis yra privaloma šalims;

⁷⁴ Temple bylos sprendimui didelę įtaką turėjo *Izraelio v. Bulgarija* bylos (žr.: Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.195), nagrinėtos keletą metų anksčiau, sprendimas, kur JTO TTT konstatavo, kad Bulgarijos deklaracija dėl JTO TTT jurisdikcijos pripažinimo nebegalioja dėl to, jog žlugo Tautų Lyga ir nebuvo performuluota, jog Bulgarija pripažins JTO TTT privalomąją jurisdikciją. Nors teismo nuomonė buvo vieninga, kai kurie teisėjai pasisakė ne visai sutinkantys su tokiu Izraelio v. Bulgarija bylos sprendimu. Teisėjai Wellington KOO, Fitzmaurice, Tanaka ir Spender – visi jie teigė, jog deklaracijos galiojimas nesibaigė. Taigi ir Tailando atveju 1950 m. deklaracija buvo galiojantis pirminės deklaracijos pratęsimas (prolongacija).

⁷⁵International Court of Justice. Case summaries. Case concerning Gabcikovo-Nagymaros project (Hungary/Slovakia). 25 September 1997.

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgement/ihs_ijudgment_970925_frame.htm, prisijungimo laikas: 2006-11-05.

2) geros valios principas įpareigoja šalis taikyti ją protingai ir taip, kad būtų pasiektas jos tikslas.

Taigi ketinimas įsipareigoti yra vienas iš svarbiausių tarptautinės sutarties požymių, kuris, mūsų nuomone, 1969 m. VK turėtų būti išskiriamas kaip septintasis tarptautinės sutarties elementas. Jo buvimas ir išreiškimas tarptautinės teisės subjektų tarptautinėje sutartyje ir yra pagrindinis įrodymas, jog šie subjektai išreiškia norą sutartimi susikurti tam tikras teises ir pareigas. Tačiau nuo šio elemento yra neatskiriamas ir vienas iš pagrindinių tarptautinės sutarčių teisės principas – *pacta sunt servanda*.

Nors, tarptautinės teisės praktikoje esama ir tokių išimtinių atvejų, kuomet tam tikras aktas, susitarimas yra pripažįstamas kaip tarptautinės teisės aktas, tačiau jo tikslais niekada nebuvo tam tikrų tarptautinių įsipareigojimų siekimas. Pvz.: 1975 m. Apsaugos ir tarpusavio Bendradarbiavimo Europoje konferencijos galutinis aktas. Tokie susitarimai dažnai tarptautinėje teisėje vadinami „soft-law“ ir jų teisinis statusas yra painus.⁷⁶ Jie nėra teisiškai įpareigojantys, nes nebuvo išreikštas ketinimas sukurti teises ir pareigas. Todėl jie neturės teisinės galios ir teismuose jais remtis nebus galima. Žinoma, tokios sutartys negali būti ignoruojamos kaip „soft-law“⁷⁷, jeigu jos vėliau perauga į tarptautinę sutartį arba tampa tarptautinės paprotinės teisės norma. Tačiau į šį atvejį reikėtų žvelgti kritiškai, kadangi tai tiesiog atskiras atvejis, kurį galime laikyti tiesiog nukrypimu nuo bendros taisyklės.

Taigi, remiantis aukščiau apžvelgta JTO TTT praktika, galima teigti, jog ketinimo įsipareigoti požymis yra pakankamai svarbus ir turintis įtakos tarptautinę sutartį laikyti tokia. Nors ketinimo įsipareigoti požymis ir neminimas 1969 m. VK 2 str., ir, anot JTO TTT yra numanomas (jį apima požymis „reguliuojamas tarptautinės teisės normų“), tačiau, mūsų nuomone, ketinimo įsipareigoti elementas turėtų būti aiškiai suformuluotas kaip septintasis tarptautinės sutarties (ją laikyti tokia) elementas (požymis) pagal 1969 m. VK, kuris leistų tarptautinę sutartį, kaip teisiškai įpareigojantį susitarimą, aiškiai atskirti nuo susitarimų, kuriais nesiekama ir nesukuriama šalių teisinių įsipareigojimų. Arba tiesiog derėtų ketinimo įsipareigoti sutartimi požymį vertinti kaip septintąjį tarptautinės sutarties elementą, nors jis atskirai 1969 m. VK, 1986 m. VK tarptautinės sutarties sąvokoje nėra išskiriamas.

⁷⁶ Evans M. D. International law. - Oxford: University press, P.175.

⁷⁷ Plačiau apie neįpareigojančius tarptautinius susitarimus žiūrėti 3 skyriaus 2 poskyryje.

3. TARPTAUTINĖS SUTARTIES ATSKYRIMAS NUO KITŲ TEISĖS AKTŲ

3.1. Tarptautinės sutartys ir tarptautiniai susitarimai

Norint tarptautinę sutartį atskirti nuo kitų tarptautinių susitarimų kyla tam tikrų sunkumų, kadangi dažnai šios sąvokos yra tapatinamos. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną sutartis tai „susitariamasis aktas, dokumentas, susitarimas; dviejų ar daugiau asmenų susitarimas dėl teisinių santykių sukūrimo, pakeitimo ar panaikinimo.“⁷⁸ Susitarimas apibrėžiamas kaip „santykių nustatymas, suderinimas“⁷⁹ Tarptautinė sutartis apibrėžiama gan aiškiais kriterijais tiek nacionalinės teisės aktuose tiek ir tarptautinėse konvencijose (1969 m. VK ir 1986 m. VK), ko negalėtumėm pasakyti apie lingvistinę tarptautinio susitarimo sąvoką. Tarptautinė sutartis aiškinama kaip viena iš tarptautinių susitarimų rūšių, turinti tam tikrus tik jai būdingus požymius. Tuomet kyla klausimas koks tarptautinis susitarimas gali būti laikomas tarptautine sutartimi ir kuo jis skiriasi nuo kitų tarptautinių susitarimų? Terminas tarptautinė sutartis gali būti vartojamas kaip bendras terminas, kuris apibrėžia tam tikrą, turintį specialius elementus ir būdingus požymius, dokumentą (šia prasme tarptautinę sutartį apibrėžia 1969 m. VK ir 1986 m. VK, arba kaip specialus terminas, kuriuo pavadinamas tam tikras tarptautinis dokumentas.

Terminas tarptautinė sutartis gali būti vartojamas kaip bendrinis terminas, apimantis visus įpareigojančius dokumentus, sudarytus tarp tarptautinės teisės subjektų, nepaisant jo pavadinimo. 1969 m. VK apibrėžia tarptautinę sutartį kaip „tarptautinės teisės reguliuojamas rašytinis tarptautinis susitarimas, sudarytas tarp vienos ar kelių valstybių ir vienos ar kelių tarptautinių organizacijų, nepriklausomai nuo to, ar toks susitarimas susideda iš vieno dokumento, dviejų ar keleto tarpusavyje susijusių dokumentų, taip pat nepriklausomai nuo susitarimo pavadinimo“⁸⁰. 1986 m. VK apibrėžia tarptautinę sutartį tapačiai kaip ir 1969 m. VK, tik tarp kitų subjektų, t.y. tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ir tarp tarptautinių organizacijų⁸¹. Kalbant apie taip suvokiamą tarptautinę sutartį, ji turi atitikti tam tikrus būtinus požymius. Pirmiausia tai turi būti tarptautinis susitarimas, antra, jis turi būti reguliuojamas tarptautinės teisės normomis, trečia, tarptautinė sutartis turi būti sudaryta rašytine forma, ketvirta, sutartis turi būti tarp valstybių ar atitinkamai tarptautinių organizacijų, turinčių tokią

⁷⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972 m., P. 791.

⁷⁹ Ten pat., P. 784.

⁸⁰ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480, 2 str. 1d., a punktas.

⁸¹ Žr.: 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės // UN Doc.A-CONF.129-15, 2 str.

teisinę galią sudarinėti tarptautines sutartis, penkta, susitarimas turi būti įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, šešta, nesvarbu koks sutarties pavadinimas (žr. 2 skyrių).

Tarptautinės sutarties termino vartojimui, kada valstybės turi naudoti būtent tarptautinės sutarties pavadinimą, įvardinant tam tikrą sudarytą tarptautinį dokumentą, specialių taisyklių ar tarptautinės praktikos nėra. Paprastai terminu „tarptautinė sutartis“ įvardinami tokie susitarimai, kurie liečia tam tikrus rimtus, svarbius klausimus, ir kurie yra iškilmingesni, oficialesni ir svarbesni nei kiti tarptautiniai susitarimai. Tokios sutartys paprastai yra patvirtinamos ir reikalauja ratifikacijos. Tipinių tarptautinių sutarčių pavyzdžiai yra taikos sutartys, sutartys dėl sienų delimitavimo, ekstradicijos sutartys, bendradarbiavimo sutartys ir kt. Tarptautiniai susitarimai, kurie netraktuojami kaip tarptautinės sutartys neginami 1969 m. VK. Juos galima įvardinti kaip nesutartinius susitarimus (angl.: non-treaty agreements). Dažnai valstybės renkasi šiuos susitarimus kaip paprastesnės formos ir lengvai pritaikomus pamatus tarpusavio santykiams.

Mūsų nuomone galima išskirti tam tikrus tarptautinės sutarties ir tarptautinio susitarimo skirtumus. Tarptautinė sutartis visada yra įpareigojanti pagal tarptautinės teisės normas, o tarptautinis susitarimas įpareigos pagal tarptautinės teisės normas tik tuo atveju, kai tai bus aiškiai išreikšta tarptautiniame susitarime. Be to tarptautinis susitarimas nebūtinai turi būti rašytinės formos, priešingai nei tarptautinė sutartis. Žodinio susitarimo pavyzdys galėtų būti vienos valstybės užsienio reikalų ministro pažadas kitos valstybės atitinkamam ministrui. Taigi, tarptautiniai susitarimai apima labai plačią sferą tarptautinių dokumentų. Dar vienas skirtumas, jog tarptautinės sutarties yra apibrėžtas subjektų ratas, t.y. valstybės, tarptautinės organizacijos, t.y. tie subjektai, kurie turi tarptautinį teisinį subjektiškumą. O tarptautinius susitarimus gali sudaryti ne tik valstybės, tarptautinės organizacijos, bet ir kiti subjektai, pvz.: tarpvyriausybiniai susitarimai ir pan. Tokio pobūdžio susitarimai dažnai apibrėžiami kaip Memorandum of Understanding, susitarimai, deklaracijos (Australija, JAV, JK). Jie turi daugiau moralinę, politinę ar praktinę galią, tačiau jie nėra laikomi teisiškai įpareigojančiais dokumentais.

3.2. Tarptautinės sutartys ir teisiškai neįpareigojantys tarptautiniai susitarimai

Valstybės sudarinėja stulbinančiai didelį kiekį įvairių tarptautinių sutarčių. Sudarinėjamos ir kitos sutartys, kurios gali būti labai panašios į tarptautines sutartis, bet jomis nelaikomos. Todėl kartais sunku atsakyti į klausimą, kur, būtent, galime nubrėžti skiriamąją liniją tarp teisiškai įpareigojančių tarptautinių sutarčių ir teisiškai neįpareigojančių tarptautinių susitarimų.

Teisiškai neįpareigojantys susitarimai teisinėje literatūroje sutinkami keletu skirtingų terminų: džentelmeniškai susitarimai (angl.: gentlemen's agreement)⁸², susitarimai neturintys teisinės galios (angl.: „agreements devoid of legal force“)⁸³, tarpusavio supratimo memorandumas (angl.: „memorandum of understanding“)⁸⁴, *de facto* susitarimai (angl.: „*de facto* agreements“)⁸⁵, aspiraciniai tekstai (angl.: „aspirational texts“)⁸⁶, minkštoji (švelnioji) teisė (angl.: „soft-law“)⁸⁷, neoficialūs susitarimai (angl.: informal agreement)⁸⁸, teisiškai neįpareigojantys susitarimai (angl.: „legally non-binding agreements“)⁸⁹. Nepaisant to, jog tokie susitarimai teisiškai neįpareigoja, šie teisiškai neįpareigojantys susitarimai nebūtinai yra teisiškai nereikšmingi. Pvz.: Iron Rhine byloje (Belgija v Olandija)⁹⁰ Nuolatinis Arbitražo Teismas pasisakė, jog faktas, kad Memorandum of understanding (toliau MoU) nėra įpareigojantis dokumentas pagal tarptautinę teisę, nereiškia, jog jis neturi jokios teisinės reikšmės. Todėl, neatsižvelgiant į tai, jog MoU yra laikomas teisiškai neįpareigojančiu dokumentu, Iron Rhine byloje buvo pripažinta, jog šalys privalo laikytis savo pasižadėjimų.⁹¹

Teisiškai neįpareigojantys tarptautiniai susitarimai vėliau gali subręsti ir peraugti į pilnai įpareigojančią sutartį ar teisinį įsipareigojimą. Tam tikra taisyklė retai kada gali peraugti į tam tikrus dėsningumus, tačiau dėsningumai dažnai įsitvirtina teisinėse taisyklėse.⁹² Be to tokio pobūdžio susitarimai gali pradėti formuoti šalių teisinę praktiką, kuomet jie kaip svarbi teisinė nuomonė (lot.: *opinio juris*) gali tapti tarptautiniu papročiu.

MoU yra viena iš mažiau oficialių tarptautinių dokumentų rūšių. Jie sudaromi detalių ir smulkių klausimų reglamentavimui. Paprastai jie būna išreikšti viename dokumente ir nereikalauja ratifikacijos. Jie naudojami bet kurios šalies ar tarptautinės organizacijos kasdiniame darbe. Pvz.: Jungtinių Tautų Organizacija (toliau JTO) dažnai sudaro MoU su valstybėmis Jungtinių Tautų narėmis tam, kad organizuoti darbą taikos palaikymo veiksmams arba Jungtinių Tautų konferencijų organizavimui. JTO taip pat sudarinėja MoU bendradarbiavimui su kitomis tarptautinėmis organizacijomis. Paprastai MoU yra „dokumentas

⁸² Janis M. W. An introduction to international law. – New York: Aspen law & business, P.14; Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998, P. 110; Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.16.

⁸³ Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.18.

⁸⁴ Aust A. The theory and practice of informal international instruments. - 1986, P 794.

⁸⁵ Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.18.

⁸⁶ Aust A. The theory and practice of informal international instruments. - 1986, P 794.

⁸⁷ Evans M.D. International law. Oxford: University press, P.175; Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.157-164.

⁸⁸ Aust A. The theory and practice of informal international instruments. - 1986, P 794.

⁸⁹ Klabbbers. J.A.M. The concept of treaty in international law. – 1996, P.18.

⁹⁰ Permanent Court of Arbitration. Iron Rhine case. <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/BENL/BE-NL%20Award%20corrected%20200905.pdf>, prisijungimo laikas 2006-09-10.

⁹¹ Plačiau 34 psl.

⁹² Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.34.

tarp šalių kuris nėra teisiškai įpareigojantis“⁹³ Šie, daugiau kasdieniniai dokumentai, tokie kaip derybų protokolas arba MoU nebūtų tinkamai įvardinami kaip tarptautiniai teisiniai dokumentai, tačiau, jie, tarptautinėje sutarčių teisėje, neabejotinai laikomi tarptautinių susitarimų objektu. JTO TTK tokius susitarimus įvardina kaip „supaprastintos formos tarptautinėmis sutartimis“⁹⁴. Taigi tokie susitarimai dažniausiai pasiekiami derybų metu ir raštu nefiksuojami, todėl paprastai ir neturi privalomojo teisinio pobūdžio (angl.: legally non-binding agreements). Tai tik kaip garbės ir geros valios reikalas (lot.: *bona fides*), nors yra buvę atvejų kada MoU buvo išreikštas ketinimas sukurti tarptautinius įsipareigojimus ir todėl toks susitarimas turėjo privalomąjį pobūdį. Nuolatinis Arbitražo Teismas Iron Rhine byloje (Belgija v Olandija)⁹⁵, pirmiausia atsižvelgė į aplinkybes, kurios buvo šalių 2000 m. kovo mėn. MoU pasirašymo metu. Abi ginčo šalys (Belgija ir Olandija) sutiko, jog jų 2000 m. kovo mėn. MoU nėra teisiškai įpareigojantis dokumentas pagal tarptautinę teisę. Tačiau tuo pačiu pripažino, jog tai nereiškia, jog MoU laikytinas neturinčiu jokios teisinės reikšmės. Geros valios ir protingumo principų laikymasis suponuoja išvadą, jog principai ir procedūros, kurias šalys įtvirtino 2000 m. kovo mėnesio MoU interpretuojami ir realizuojami šalių gera valia. Taigi, anot Nuolatinio Arbitražo Teismo šalys turi imtis visų priemonių, kurias jos buvo prižadėję vykdyti kaip išplaukiančias iš jų atitinkamų teisių ir pareigų pagal 1839 m. Separacijos sutarties ir Iron Rhine sutarties nuostatas, neatsižvelgiant į tai, jog MoU yra laikomas teisiškai neįpareigojančiu dokumentu.

Tarptautiniai susitarimai gali būti sudaromi ir žodžiu, tai jau minėtieji „džentelmeniški susitarimai“. Tačiau iškyla klausimas ar šalys visiškai neįsipareigoja žodiniiais tarpusavio susitarimais? JAV vidaus teisinėje sistemoje vyrauja nuo senovės įsitvirtinusi nuostata, jog tarpvyriausybiniai susitarimai, kaip ir daugelyje kitų valstybių, yra teisiškai neįpareigojantys žvelgiant iš teisinės pusės. JAV tarptautinės teisės istorijoje žinomi tokių susitarimų pavyzdžiai – 1907 m. džentelmeniškas susitarimas dėl migracijos tarp JAV ir Japonijos, bei 1941 rugpjūčio 14 d. prisijungimo Deklaracija, atlikta JAV Prezidento F.Ruzvelto ir Didžiosios Britanijos Ministro pirmininko Čerčilio, kuri labiau žinoma kaip Atlanto Chartija. Tačiau toks teisiškas neįsipareigojimas, neatleidžia šalių nuo sutarties vykdymo remiantis politiniu ar moraliniu įsipareigojimu.

Nors teisiškai neįpareigojantys susitarimai nėra teisiškai įpareigojantys, tačiau gali turėti tam tikrą politinį ar moralinį interesą, kurio nesilaikant valstybė sulaukia tam tikrų neigiamų pasekmių, pasireiškiančių kitų valstybių pasmerkimu. Be to jau pats tarptautinių susitarimų skirstymas į teisiškai įpareigojančius ir į teisiškai neįpareigojančius tarptautinius

⁹³ Aust.A. Modern Treaty Law and Practice. – Cambridge University Press., 2000, P.31.

⁹⁴ Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, Article 2.36, P.35.

⁹⁵ Permanent Court of Arbitration. Iron Rhine case. <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/BENL/BE-NL%20Award%20corrected%20200905.pdf>, prisijungimo laikas 2006-09-10.

susitarimus dar karta patvirtina ketinimo teisiškai įsipareigoti, kaip tarptautinės sutarties požymio, svarbą norint laikyti tarptautinį susitarimą tarptautine sutartimi.

4. TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAMPRATA IR JOS PAPILDOMI POŽYMIAI NACIONALINĖJE TEISĖJE

Šiandieninės tarptautinės teisės apimtis neapsiriboja vien tik santykiais tarp valstybių. Kasdien jos gvildenamos problemos tampa vis sudėtingesnėmis. Visos visuomenės susirūpinimą kelia tokie svarbūs klausimai kaip sveikata, išsilavinimas, ekonomika, kurie ir tapo ne tik nacionalinėmis, bet ir tarptautinio lygio problemomis. Didėjant globalinių problemų mastui bei sparčiau besivystant šalių ekonomikai, tarptautinė teisė ima reguliuoti vis platesnį teisinių santykių ratą. Šiuolaikinės tarptautinės teisės normoms ir principams į pirmąją vietą iškėlus taikos siekį bei individo, ne tik kaip visuomenės, bet ir kaip asmens, teises – vis daugiau, anksčiau buvusių tik vienos valstybės problemų, sprendžia ir tarptautinė teisė. Tai suprantama, kadangi žmogaus teisių pažeidinėjimas dažnai virsta sistemingu ir pasikartojančiu reiškiniu, kuris vėliau neapsiriboja vienos šalies teritorija ir pamažu akiratin įtraukia kelias ar keletą valstybių, kurioms tenka bendradarbiauti ir kartu ieškoti problemų sprendimo būdų.

Kalbant apie tarptautines sutartis, svarbu aptarti vieną iš sudėtingesnių šiuolaikinės tarptautinės teisės klausimų – tarptautinės teisės normų atribojimą nuo nacionalinės (vidaus) teisės normų. Nėra visuotinai priimtų taisyklių, kurios galiotų visoms pasaulio valstybėms ir nusakytų ribą, nuo kurios tam tikras santykis jau yra reguliuojamas ne nacionalinės, bet tarptautinės teisės normų. Skiriantis valstybių ekonomikos lygiui, išsivystymo lygiui, politinei santvarkai, nenuostabu, jog skiriasi ir pilietinės visuomenės sąmonė, nuo kurios taip pat priklauso ir tarptautinės teisės tvirtinamų principų bei siekių samprata. Valstybių vaidmuo moderniam pasaulyje yra gan komplikotas. Nors remiantis teisės teorija kiekviena valstybė yra suvereni ir lygi su kitomis, tačiau realybėje, sparčiame bendradarbiavimo bei teisinės sąmonės vystymesi, taip pat nuolatos prisimenant globalines visos žmonijos problemas, net ir pačios galingiausios valstybės negali egzistuoti kaip visiškai nuo nieko nepriklausomos valstybės. „Abipusė priklausomybė ir glaudžiai susiję šiuolaikiniai tarptautiniai komercinio ir politinio pobūdžio santykiai garantuoja, jog kiekvienas valstybių žingsnis pasireiškia kaip išvalgus tik tuomet, kai jis neprieštarauja visos bendrijos priimtinioms elgesio taisyklėms ir kuomet jos sprendimai priimami bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis bei derinant tarpusavio teises ir pareigas.“⁹⁶ Tačiau kyla klausimas: ar galima remtis tarptautine teise prieš nacionalinius teismus? Taip pat ar gali individas remtis tarptautinės teisės normomis, jeigu jos nesutampa su jo nacionalinės teisės normomis? Nėra pripažintos bendros praktikos kaip

⁹⁶ Shaw QC. M.N. International law. – Cambridge: Grotius Publications Limited, 1991, P-120.

valstybės turėtų inkorporuoti tarptautinės teisės normas į savo vidaus teisinę sistemą, todėl tai yra daugiau pačios valstybės būdo, kuriuo ji inkorporuos tarptautinės teisės normas į savo vidaus teisę, pasirinkimas. Tam tikros valstybės vidaus teisės normų sąlytis su tarptautinės teisės normomis yra nusakomas pačios valstybės požiūriu į tarptautinę teisę. Trumpai tariant: taip, kaip valstybė priima (suvokia) tarptautinę teisę ir jos poveikį valstybei, yra vidaus teisės rūpestis. Kaip minėta, nėra universalios, visuotinės praktikos, kuri keltų sąlygą, kaip valstybės turėtų inkorporuoti tarptautinę teisę į savo vidaus teisės sistemą, todėl tai priklauso nuo pačios valstybės suvokimo ir požiūrio.

Todėl, norint atskleisti tarptautinių sutarčių vietą nacionalinės teisės sistemoje, reikia išanalizuoti tarptautinės sutarties santykį su vidaus teisės normomis. Kalbant apie tarptautinės ir vidaus teisės santykį, tarptautinės teisės doktrinoje⁹⁷ skiriamos dvi teoretikų mokyklos: monistų ir dualistų. Monistai turi vieningą teisės sampratą ir mano, jog visa teisė: tiek tarptautinė, tiek ir vidaus teisė, yra tos pačios teisinės sistemos sudedamosios dalys. Tokiu atveju, kai tarp vidaus teisės ir tarptautinės teisės normų atsiranda prieštaravimas - viršenybė neabejotinai teikiama tarptautinės teisės normoms. Priešingai mano dualistai, kurie teigia, jog vidaus teisė ir tarptautinė teisė yra viena nuo kitos nepriklausomos, kadangi šios dvi sistemos reglamentuoja visiškai skirtingus dalykus: tarptautinė teisė reglamentuoja suverenių valstybių santykius, o vidaus teisė reglamentuoja vidinius teisinius santykius (pvz.: valdžios santykius su piliečiais ir santykius tarp piliečių). Taigi, dualistai, priešingai monistams, laikosi požiūriu, kad šios dvi sistemos yra viena kitą neigiančios ir gali egzistuoti pavieniui net ir neturėdamos jokio tarpusavio kontakto. Dualistų požiūriu tarptautinė teisė taikoma valstybės viduje jei ir tik todėl, kad ji buvo inkorporuota į vidaus teisę. Dualistai nesprenžia pirmumo klausimo. Jie nepripažįsta, kad konfliktas gali kilti tarp šių dviejų skirtingų teisinių sistemų.

Nors praktikoje skirtumai tarp tarptautinės teisės ir tarp tam tikros vidaus teisės sistemos yra sumažinami ir stengiamasi pasiekti šių dviejų sistemų suderinimo, tačiau apžvelgus įvairių šalių, tarptautines sutartis reglamentuojančius, teisės aktus, teismų praktiką, bei išanalizavus konkrečios valstybės tarptautinės sutarties sampratą, pastebime, jog kiekviena valstybė be tam tikrų bendrų tarptautinei sutarčiai požymių išskiria ir tam tikrus papildomus požymius.

⁹⁷ Vadapalas V., Shaw QC M.N., Janis M.V., Dixon M., Wallace R. M. M., Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė (Konferencinė medžiaga). – Vilnius, 1998, P.174.

4.1 Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje

Jungtinės karalystės (toliau JK) teisėje, pagrindinė taisyklė yra ta, jog teisės ir įsipareigojimai, kylantys iš tarptautinių sutarčių ir Saugumo Tarybos rezoliucijos turi būti transformuojami į nacionalinę teisę Parlamento aktu. Tik tuomet tarptautinė sutartis sukuria tarptautines teises ir įsipareigojimus, vykdomus nacionaliniuose teismuose. Sutartys sudaromos karaliaus pagal karališkąją prerogatyvą, tačiau bet kokia tarptautinė sutartis negali pakeisti esmės arba prigimties tų individualių teisių, kurias garantuoja bendroji teisė arba įstatymai. Dėl to, jei norima, kad tarptautinė sutartis veiktų nacionalinėje teisėje, ji turi būti įtvirtinta Parlamento aktu.

Vienintelės ribotos išimtys tam yra perleidimo (angl.: cession) sutartys arba tos, kurios susiję su nepaprastąja karo būkle (angl.: conduct of war). Dėl savo prigimties šios sutartys nors ir netiesiogiai paveikia individų teises, bet jos tai gali padaryti be Parlamento akto. Turi būti įvertinta tai, kad JK konstitucinės normos suponuoja kovą dėl įstatymų leidžiamosios valdžios viršenybės tarp Karūnos ir Parlamento. Kadangi tam, kad Karūnos sutartys veiktų nacionalinėje teisėje – būtinas Parlamento aktas. Toks tarptautinių sutarčių inkorporavimas į nacionalinę teisę palaiko dualistų tarptautinės teisės sampratą.

Tin Council byloje Lordų rūmai aiškiai patvirtino, jog „sutartis, kurios šalis yra jos didenybė nekeičia JK įstatymų<...> išskyrus tai, jog reikia įtraukti dar vieną sąlygą: pagal įstatymą sutartis turi būti inkorporuojama į JK nacionalinę teisę ir tapti jos dalimi.“⁹⁸ JK teismai neturi teisės priversti vykdyti tarptautine sutartimi prisiimtų teisių ir įsipareigojimų suvereno valdžios paliepiamu ar privataus subjekto paliepiamu (pasak Lordo Templemano). Šioje byloje, Lordas Templemanas teigė, jog sutartis, įkurianti Tin Council, nebuvo patvirtinta ir transformuota į nacionalinę teisę jokių aktu, ir todėl bet kokie ginčai kylantys iš šios sutarties negalės būti ginami JK teismuose. Be to, anot Lordo Oliverio, pasisakiusio Tin Council byloje, netransformuotų sutarčių neteismingumas reiškia, jog JK teismai turi būti labai atsargūs aiškinantis sutarties šalių įsipareigojimus kilus konfliktui. Šiuo atžvilgiu jis sutiko su bylos teisėjais ir Apeliacinės instancijos teismo teisėju Gibson LJ, jog JK teismas negali remtis neperkelta į nacionalinę teisę (angl.: unenacted) sutartimi, tam, kad būtų pripažinti savarankiški šalių ieškiniai.

Jungtinėje Karalystėje egzistuoja: *prima facie* prielaida, kad Parlamentas negali elgtis prieštaringai tarptautinei teisei bei tarptautinių sutarčių įsipareigojimams. Tokiu atveju, kuomet

⁹⁸ Dixon M. Textbook on International law. – Oxford: University press. P.90-93.

kyla konfliktas tarp JK įstatyminių normų, normai, kuri yra besiderinanti su tarptautine sutartimi bus teikiama pirmenybė prieš normą, kuri prieštarauja tarptautinės sutarties normoms.

Taigi pagal JK nacionalinės teisės normas, tarptautinė sutartis bus laikoma teisiškai įpareigojančia, sukuriančia tam tikras teises ir įsipareigojimus šalims tik tuomet kai ji bus Parlamento aktu perkelta į nacionalinės teisės normas.

4.2. Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje sistemoje

Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau JAV) vidaus teisinėje sistemoje tarptautinių sutarčių samprata yra šiek tiek kitokia nei daugelyje valstybių. Lyginant šios valstybės tarptautinę sutarties sąvoką su 1969 m. VK nuostatomis, aptinkame tam tikrų analogiškų nuostatų ir tarptautinės sutarties elementų, tačiau tam tikrais atvejais samprata skiriasi.

Daugiausia apžvelgsime rašytinius tarptautinius susitarimus ir sutartis, kadangi JAV, kaip ir daugelis kitų valstybių, žodinių susitarimų nelaiko tarptautinėmis sutartimis. Kalbant apie žodinius JAV tarptautinius susitarimus, šios valstybės įstatymai reikalauja, jog sudarytas žodinis susitarimas būtų suformuluotas raštu ir apie jo sudarymą būtų pranešta JAV Kongresui. Tačiau toks reikalavimas žodinio susitarimo nepaverčia tarptautine sutartimi.⁹⁹ Taigi, galima teigti, jog šiuo požiūriu JAV vidaus teisės normos yra analogiškos 1969 m. VK, kadangi tarptautinėmis sutartimis laikoma tik rašytinės formos aktai.

JAV tarptautinės sutartys gali būti vadinamos įvairiais skirtingais pavadinimais: tarptautinės konvencijos, tarptautiniai susitarimai, konventai, baigiamieji aktai, chartijos, protokolai, paktai ir pan. Dažnai šie pavadinimai, norint tokį susitarimą laikyti tarptautine sutartimi, neturi reikšmės ir yra sinonimai tarptautinės teisės prasme. Tačiau žodis „sutartis“ nėra analogiškai interpretuojamas JAV vidaus teisinėje sistemoje, kaip ir tarptautiniuose dokumentuose. JAV teisinėje sistemoje tarptautinės sutarties sąvoka yra šiek tiek kitokio pobūdžio nei 1969 m. VK prasme. Pagal JAV vidaus teisės normas yra atskiriami sutarties ir vykdomojo (administracinio) susitarimo terminai. JAV konstitucijos II straipsnyje teigiama, kad JAV Prezidentas „turi teisę su Senato pritarimu ir sutikimu sudaryti sutartis pritariant dviems trečiosioms senatorių“¹⁰⁰. JAV vidaus teisės požiūriu, sutartys, kurių viena iš šalių yra JAV, yra lygiavertės federaliniams įstatymams, kurios sudaro dalį JAV įstatymų, kurie vadinami

⁹⁹ Dalton R.E. National Treaty law and Practise: United States.

http://lawprofessors.typepad.com/law_librarian_blog/new_publications/index.html, prisijungimo laikas: 2006-11-04.

¹⁰⁰The Constitution of The United States. <http://www.psr.keele.ac.uk/docs/usa.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-03.

aukščiausiais šalies įstatymais. Tačiau tarptautiniai susitarimai, kurie nepateikti Senato svarstymui nėra prilyginami tarptautinėms sutartims ir yra žinomi kaip JAV vykdomieji susitarimai, kurie savo ruožtu yra skirstomi į:

1) Kongreso vykdomuosius susitarimus (angl.: congressional-executive agreements)¹⁰¹. Dauguma vykdomųjų susitarimų yra arba atvirai arba numanomi priimami su Kongreso pritarimu, arba pateikiami Kongreso svarstymui. Kai kuriose srityse Kongresas turi tarptautinių susitarimų sudarymo teisę, t.y. pašto konvencijos, užsienio prekyba, užsienio karinės pagalbos sritis, užsienio ekonominės pagalbos sritis, atominės energijos kooperacija, tarptautinės žvejybos taisyklės. Kartais Kongresas nors ir įgaliotas tarptautinio susitarimo sudarymui, bet tokio susitarimo sudarymui reikalaujama vykdomosios valdžios pritarimo. Taip pat kartais Kongresas turi pritari norint prisijungti prie tam tikro tarptautinio susitarimo, kuris liečia sritis reguliuojamas tam tikromis tarptautinėmis sutartimis. Pvz.: prisijungimas prie tam tikrų tarptautinių organizacijų, ginklų kontrolės mastas, teritorijos išigijimo klausimai. Šios rūšies susitarimai yra išsamiai sureguliuoti Konstituciniu lygiu. Todėl Kongresas juos priima ar jiems pritaria gan dažnai.

2) Susitarimus pagal tarptautines sutartis (angl.: agreement pursuant to treaties)¹⁰². Kai kurie iš vykdomųjų susitarimų kyla iš tam tikrų jau anksčiau sudarytų sutarčių nuostatų. Tai pvz.: sandoriai ir susitarimai kylantys iš Šiaurės Atlanto Sutarties ir kitų saugumo sutarčių. Prezidento galia sudaryti tokio pobūdžio susitarimus gan detaliai reglamentuota, nors ir retkarčiais kyla ginčai dėl to, kada konkretus susitarimas yra būtent tam tikros institucijos kompetencijoje.

3) Prezidentinius arba tiesiog vykdomuosius susitarimai (angl.: Presidential or sole executive agreements)¹⁰³. Vykdomieji susitarimai yra sudaromi remiantis vien tik nepriklausoma konstitucine Prezidento galia sudaryti tam tikrus susitarimus ir neturi detalių pagrindų ar numanomų įgaliojimų pagal sutartį ar įstatymą. Konstituciniai Prezidento įgaliojimai arba ši Prezidento teisė sudaryti tokius susitarimus įtvirtinta JAV Konstitucijoje: “<...sutarčių sudarymo teisė...>”¹⁰⁴.

JAV Teismai nurodė, jog vykdomieji susitarimai, paremti vien tik Prezidento nepriklausoma konstitucine galia, gali užimti vietą, išstumti prieštaraujančias JAV įstatymų nuostatas, bet nuomonės skiriasi kalbant apie jų išplitimą, kada jie gali išstumti svaresnį

¹⁰¹Treaties and other international agreements: the role of the United States Senate. http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=106_cong_senate_print&docid=f:66922.pdf, prisijungimo data 2006-11-03.

¹⁰²Ten pat.

¹⁰³Ten pat.

¹⁰⁴The Constitution of The United States. <http://www.psr.keele.ac.uk/docs/usa.htm>, II str., 2 sekcija, 2 dalis prisijungimo data 2006-11-03

Kongreso aktą. Taigi, kalbant apie JAV egzistuojančių tarptautinių sutarčių ir vykdomųjų susitarimų skirtumus, tenka pastebėti, jog tarptautinė sutartis įpareigoja pagal tarptautinę teisę, o vykdomieji susitarimai (JAV teisinės sistemos sampratoje) tik pagal vidaus teisės normas. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog pagal tarptautinę teisę abi šios susitarimų rūšys yra laikomos įpareigojančiomis. Jeigu tarptautinis susitarimas yra sudarytas su Senato pritarimu ir sutikimu, reiškia, neatsižvelgiant į tai, kaip susitarimas pavadintas (protokolas, susitarimas, konvencija ir pan.), tai bus laikoma tarptautine sutartimi pagal JAV vidaus teisės normas. Tačiau labai svarbu pažymėti, jog šiuo metu JAV tarptautiniai susitarimai yra dažniau sudaromi negu tarptautinės sutartys, jų santykis 10:1.¹⁰⁵

Taigi iškykla klausimas, koks tuomet yra tarptautinių sutarčių, tarptautinių sutarčių ir vidaus teisės normų santykis JAV teisinėje sistemoje? JAV yra įtvirtintas interpretacijos principas, tad „Kongreso veiksmas niekada neturėtų būti sukonstruotas taip, kad pažeistų tautų teisę, jeigu yra įmanomas bet koks kitas įmanomas būdas ar pasirinkimas.“¹⁰⁶ Kaip nurodyta JAV Konstitucijos VI straipsnyje¹⁰⁷, JAV teisinėje sistemoje nėra įtvirtintos hierarchijos tarp tarptautinių sutarčių ir kitų tarptautinių susitarimų ar vidaus įstatymų priimtų sutinkamai su JAV Konstitucija. Visi jie turi vienodą galią ir laikomi aukščiausiais šalies įstatymais. Taigi šiuo požiūriu, mūsų nuomone, JAV skiriasi nuo daugelio kitų valstybių, kur Konstitucinės nuostatos ar kiti vidaus teisės įstatymai teikia pirmenybę tarptautinėms sutartims, nepaisant vėlesnių vidaus teisės įstatymų.¹⁰⁸

Tam kad būtų išspręstas tarptautinių sutarčių ir kitų tarptautinių susitarimų bei JAV vidaus teisės nuostatų nesuderinamumas, buvo suformuluotos kelios nuostatos: 1) kai Kongreso teisės aktas ir tarptautinis susitarimas reglamentuoja tą patį dalyką, JAV Vykdomoji Valdžia ir Teismai turi stengtis interpretuoti juos kaip abu turinčius lygiavertę teisinę galią;¹⁰⁹ 2) suderinant tarptautinį susitarimą ir Kongreso teisės aktą, vidaus teisės požiūriu pirmenybė teikiama vėlesniu laiku priimtam teisės aktui.¹¹⁰ Jei šių taisyklių pritaikymas pirmenybę suteikia vidaus teisės normoms, tai nereiškia, jog JAV yra atleidžiama nuo tarptautinių įsipareigojimų.

Remiantis JAV Konstitucijos VI straipsniu, tarptautinės sutartys ir tarptautiniai susitarimai gali būti automatiškai įsigaliojantys. Frazė „gali būti“ reiškia, jog esant tam tikroms

¹⁰⁵Treaty. United States law. http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty#United_States_law, prisijungimo data: 2006-11-02

¹⁰⁶ Wallace R..M.M. International law.- London: Sweet and Maxwell, 2005, P.37-38.

¹⁰⁷The Constitution of The United States. <http://www.psr.keele.ac.uk/docs/usa.htm>, prisijungimo data 2006-11-03

¹⁰⁸ Dalton R.E. National Treaty law and Practise: United States.

http://lawprofessors.typepad.com/law_librarian_blog/new_publications/index.html., prisijungimo laikas: 2006-11-04.

¹⁰⁹ Dalton R.E. National Treaty law and Practise: United States.

http://lawprofessors.typepad.com/law_librarian_blog/new_publications/index.html., prisijungimo laikas: 2006-11-04.

¹¹⁰ Ten pat.

aplinkybėms tarptautinės sutartys ar tarptautiniai susitarimai nebus inkorporuoti į vidaus teisę; šiomis aplinkybėmis papildomas veiksmas bus atliktas nacionalinės teisės lygmenyje. Taigi svarbu atskirti kuo skiriasi automatiškai įsigaliojanti sutartis ar susitarimas nuo neautomatiškai įsigaliojančios. Automatiškai įsigaliojanti – reiškia, jog ji pradama tuojau pat nedelsiant vykdyti, t.y. jeigu ji nereikalauja jokios įstatymų leidybos priemonės ar nurodymo tam, kad ji galėtų būti pilnai vykdoma. Tokių sutarčių pavyzdžiais galėtų būti: draugystės sutartys, bendradarbiavimo bei laivybos sutartys. Esant tam tikroms aplinkybėms, sutartys nebus automatiškai įsigaliojančios. Vienas iš tokių atvejų, kai pačios sutarties ar susitarimo nuostatose yra įtrauktas specialus reikalavimas, kad šalys privalo šias sutarties nuostatas inkorporuoti į vidaus teisę. Pirmu pavyzdžiu galėtų būti 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, kurios 5 straipsnis reikalauja, jog „Susitariančiosios Šalys, kiekviena vadovaudamasi savo konstitucija, įsipareigoja priimti reikiamus teisės aktus, kad įsigaliojotų šios Konvencijos nuostatos ir kad būtų numatytos veiksmingos bausmės asmenims, kaltiems dėl genocido ar dėl kitos 3 straipsnyje nurodytos veiklos.“¹¹¹ Antruoju pavyzdžiu galėtų būti situacija, kuomet sutartis reikalauja šalį nubausti už tam tikrą nusikaltimą (pvz.: pagrobimą), bet nėra įstatymo kriminalizuojančio tokį elgesį. Pagal JAV Konstituciją, Kongresas turi privilegijuotą galią apibrėžti nusikalstamas veikas. Tai reiškia, jog asmuo negali būti baudžiamas už įvykdytą nusikalstamą veiką, numatytą sutartyje, kol Kongresas šios veikos neįtraukė į baudžiamąjį JAV įstatymą.

Taigi, lyginant tarptautines teisės normas, reglamentuojančias tarptautinių sutarčių sampratą (1969 m. VK) ir JAV teisės normas šiuo atžvilgiu, nesunku pastebėti, jog tarptautinės sutarties samprata yra šiek tiek skirtinga. Nors pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai, mūsų nuomone, išlieka tie patys tiek tarptautinės teisės tiek JAV nacionalinės teisės normose, tačiau JAV nacionalinės teisės normos apibrėžia tam tikrus specifinius tarptautinės sutarties išskirtinius bruožus, t.y. tarptautinėmis sutartimis pagal JAV nacionalinės teisės normas laikomos tik Senato svarstymui pateiktos tarptautinės sutartys, taip atskiriant jas nuo JAV teisinėje sistemoje išskiriamų vykdomųjų susitarimų, ko nėra tarptautinės teisės normose.

4.3. Tarptautinės sutarties samprata ir jos papildomi požymiai Prancūzijos Respublikos teisinėje sistemoje

Prancūzijos Respublikos vidaus teisės normose terminas tarptautinė sutartis (pranc.: *traité*) apibrėžia bet kokią sutartį, kurios tikslas sukurti teisinį rezultatą, reguliuojamą

¹¹¹ 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį//Valstybės Žinios, 2002, Nr.23. (Įsigaliojo 1996.05.01).

tarptautinės teisės normų, sudarytą raštu tarp dviejų arba daugiau tarptautinės teisės subjektų.¹¹² Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 52 str. nurodyta, jog tarptautines sutartis pasirašomos ir patvirtinamos valstybės vadovo vardu. Be to Prancūzijos Respublikos Prezidentas turi būti visada informuotas dėl bet kokių vykstančių derybų dėl tarptautinių susitarimų ar sutarčių sudarymo. Prancūzijos Respublikos nacionalinėje teisėje tarptautinės sutartys, įvardintos bendru terminu „sutartis“ (pranc.: traité) , yra skirstomos į:

1) supaprastintas sutartis, kurios sudaromos vyriausybių vardu. Įgaliojimus šioms sutartims sudaryti išduoda Užsienio reikalų ministras (tuomet jas gali pasirašyti kitas ministras, ambasadorius arba delegacijos vadovas) ir pasirašo šių aprobacijos dokumentus;

2) iškilmingąsias (pranc.: solennelle¹¹³) sutartis, kurias pasirašo Prancūzijos Respublikos Prezidentas arba jos pasirašomos Prezidento vardu. Šios sutartys visuomet ratifikuojamos Respublikos Prezidento.

Kalbant apie sutarčių įsigaliojimą, tiek vienos, tiek kitos formos tarptautinės sutartys paklūsta toms pačioms Prancūzijos Respublikos konstitucinėms nuostatomis. Taip pat svarbu paminėti, jog tiek tarptautinėje teisėje, tiek ir vidaus teisėje šių tarptautinių sutarčių statusas yra analogiškas.

Nors Prancūzijos Respublikos vidaus teisėje galima sutikti ir daugiau tarptautinei sutarčiai apibrėžti taikomų terminų, tokių kaip chartija, konvencija, paktas, protokolai, tačiau, taip, kaip ir 1969 m. VK bei 1986 m. VK prasme, šių sutarčių pavadinimas tarptautinei sutarčiai ją laikyti tokia, nesudaro kliūčių. Šie terminai yra vartojami kaip sinonimai, nors, kaip minėta (žr.: 2 skyrių, 2.6. p.), konkretus sutarties pavadinimas turi tam tikrą, jam būdingą, požymį. Pvz.: kai sutartis papildo arba modifikuoja jau egzistuojančią sutartį, paprastai ji vadinama papildomu protokolu.

Visai kitokia situacija kalbant apie kitokio pobūdžio tarptautinius susitarimus. Pvz.: sudarinėdami sutartis su anglosaksų teisės sistemos šalimis, Prancūzijos derybininkai gali susidurti su MoU (pranc.: memorandum d'entente¹¹⁴) terminu. Anglosaksų teisinėje sistemoje MoU nėra traktuojami kaip teisiškai įpareigojančios tarptautinės sutartys, o dažnai tik kaip susitarimas, kurio laikomasi tik remiantis sąžiningumo ir geros valios principais (žr.: 3 skyrių, 2 p.). Šis skirtumas Prancūzijos Respublikos teisinėje sistemoje nėra žinomas, kadangi prancūzų tarptautinės teisės koncepcijoje sutartys priimtos vyriausybės vardu, pripažįstamos turinčios tarptautinę teisinę galią ir kuriančios tarptautinius teisinius įsipareigojimus. Taigi, Prancūzijos Respublika dažnai vengia pasirašyti dokumentus, kuriuose yra žodžiai „Memorandum of

¹¹² Ministeres des Affaires etrangeres. Engagements internationaux de la France.

<http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/pacte/index.html>, prisijungimo data: 2006-10-02.

¹¹³ Assamblee-nationale. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab>, prisijungimo data: 2006-11-01.

¹¹⁴ Ten pat.

understanding“, kadangi gali įvykti tokia situacija, kuomet pasirašius tokį dokumentą Prancūzijos vyriausybė juo įsipareigos teisiškai, o kita šalis neteisiškai, o tik politiškai ar morališkai. Jei vis dėlto tokio pobūdžio dokumentas pasirašomas, pvz.: daugiašalėje sutartyje, Prancūzijos derybininkai turėtų pažymėti, jog šie dokumentai yra teisiškai įpareigojantys ir vykdytini, todėl Prancūzijos Respublika reikalaus jų laikytis.

Prancūzijos sudarytos tarptautinės sutartys automatiškai inkorporuojamos į Prancūzijos teisinę sistemą. Remiantis Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 53 str.¹¹⁵, - jau pats Parlamento pritarimas tarptautinei sutarčiai prilyginamas įstatymo statusui, todėl joks specialus Parlamento aktas nereikalingas.

Šalia Prancūzijos Respublikos tarptautinių sutarčių, pasirašytų valstybės vadovo ar vyriausybės, šios šalies praktikoje egzistuoja ir kitokio pobūdžio tarptautiniai susitarimai. Tai vykdomieji (administraciniai) susitarimai, sudaryti tarp atitinkamų skirtingų valstybių institucijų. Tačiau, kaip ir daugelyje valstybių (Lietuva, JAV, Australija ir kt.), tokio pobūdžio tarptautiniai susitarimai nėra laikomi tarptautinėmis sutartimis. Todėl tarptautinė teisė jų ir negina. Dėl šios priežasties tokio pobūdžio vykdomuosius susitarimus labiau patartina sudarinėti tik ypatingomis aplinkybėmis, papildant ar patikslinant jau egzistuojančias sutartis arba tam tikrais atvejais norint sudaryti laikinąją administracinę kooperaciją.

¹¹⁵ France Constitution. http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/fr00000_.html, prisijungimo laikas: 2006-11-04.

5. TARPTAUTINĖS SUTARTIES SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE

1969 m. VK, 1986 m. VK nustato bendrus tarptautinėms sutartims taikomus principus bei suvienodina tarptautinės sutarties sampratą tarptautiniu lygiu, tačiau nustatant vidinius teisinius tarptautinių sutarčių reikalavimus bei pačios tarptautinės sutarties sampratą, didelį vaidmenį atlieka nacionalinė kiekvienos valstybės teisė, t.y. valstybė priima nacionalinius įstatymus, kuriais ji apibrėžia tarptautinės sutarties sąvoką, bei jos sudarymo procesą.

Lietuvos Respublikos (toliau LR) nacionalinės teisės sistemoje apie tarptautinės sutarties sąvoką užsimenama šiuose teisės aktuose: 1) 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija¹¹⁶; 2) 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl tarptautinių sutarčių teisės¹¹⁷; 3) Seimo statutas¹¹⁸; 4) Vyriausybės darbo reglamentas; 5) 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹¹⁹; 6) 1995 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai¹²⁰; 7) 2001 m. Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo tvarkos patvirtinimo¹²¹; 8) 2006 m. kovo 14 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties LR Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija.//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

¹¹⁷ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60–1948.

¹¹⁸ Seimo statutas//Valstybės žinios, 1994 02 25, Nr.15-249.

¹¹⁹ 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada “Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 1995, Nr 9 – 199.

¹²⁰ 1995 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 1995, Nr. 86–1949.

¹²¹ 2001 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo tvarkos patvirtinimo”//Valstybės žinios. 2001, Nr. 84–2938.

1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis.¹²²

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 str. 2 punktą nustato, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas „pasirašo Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir teikia jas Seimui ratifikuoti“, o 138 str. teigia, jog „tik ratifikuotos tarptautinės sutartys yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“¹²³. LR Konstitucinis Teismas iškėlė klausimą dėl to, ar tik ratifikuotos tarptautinės sutartys yra LR teisinės sistemos dalis. Dar 1995 m. sausio 5 d. Konstitucinis Teismas posėdyje išnagrinėjo bylą Nr. 22/94 pagal pareiškėjo Respublikos Prezidento paklausimą dėl išvados, ar Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsniai ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.¹²⁴ Šia byla Konstitucinis Teismas išsprendė 1991 m. gegužės 21 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių"¹²⁵ 12 str., kuriame buvo teigiama, jog visos "Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys (nepriklausomai nuo jų sudarymo būdo) turi Lietuvos Respublikos teritorijoje įstatymo galią" ir tuo įtvirtinusio bendrą monistinį požiūrį į tarptautines sutartis, ir Konstitucijos 138 straipsnio trečiosios dalies, kuri skelbia, kad tik tos "tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis" ir šia nuostata ribojančia monistinį požiūrį, prieštaravimą.

LR Konstitucinio teismo išvadoje teigiama, jog „Europoje bene labiausiai paplitusi vadinamoji paralelinė tarptautinės sutarties ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją). Toks tarptautinių sutarčių, taigi ir Konvencijos, realizavimo būdas įtvirtintas ir LR Konstitucijoje.“¹²⁶

¹²² LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties LR Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis.//Valstybės žinios, 2006 03 16, Nr. 30-1050, Byla Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04.

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30), 84 str. 2 p.

¹²⁴ 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada "Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199.

¹²⁵ 1991 m. gegužės 21 d. įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių"//Valstybės žinios, 1991, Nr. 16-415.

¹²⁶ 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada "Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 1995, Nr 9 – 199.

Šiuo požiūriu labai svarbus ir 1995 m. spalio 17 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl

Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo LR Konstitucijai.¹²⁷ LR Konstitucinis Teismas, atsižvelgė į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnį, kuris teigia, jog "Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai".¹²⁸ Nors, anot LR Konstitucinio Teismo, ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarėtų Konstitucijos nuostatomis. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis. LR tik Seimas turi įstatymų leidybos teisę ir jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra deleguojama. Todėl negalima pripažinti, kad ir neratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, kadangi būtų paneigiama Seimo prerogatyva leisti įstatymus.

Taigi vėlesnis, t.y. 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl tarptautinių sutarčių teisės išsprendė šį įstatymo normų prieštaravimą, suteikdamas tik ratifikuotoms tarptautinėms sutartims viršenybę kolizijos su įstatymais ir kitais teisės aktais atveju.¹²⁹ Šiame įstatyme, priešingai negu 1991 m. gegužės 21 d. (dabar jau netekusiame galios) įstatyme dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, nenustatomas visų įsigaliojusių, tiek ratifikuotų, tiek neratifikuotų, tarptautinių sutarčių prioritetas įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu.

Taigi kalbant apie tarptautinės teisės sampratą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje būtina atkreipti dėmesį į žodį „ratifikuotos“. Šis žodis stipriai susiaurina tarptautinės sutarties sampratą LR mastu, kadangi iš tarptautinių sutarčių, prilyginamų įstatymams, rato automatiškai eliminuojamos neratifikuotos sutartys bei žodiniai susitarimai, t.y. LR nerašytinės formos susitarimai arba net ir rašytinės formos, bet neratifikuotos sutartys nėra laikomi turinčiais įstatyminę galią. Esant kolizijai tarp tarptautinės sutarties ir vidaus teisės normų, tarptautinei sutarčiai teikiama pirmenybė. 1999 m. birželio 22 d. tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str. 2 d. prasme ši nuostata taikoma tik ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, tačiau, kaip teigė E.Radušytė¹³⁰, šis principas turi būti taikomas ir neratifikuotų tarptautinių sutarčių atžvilgiu, kadangi jis yra vienas iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės principų, kurių

¹²⁷ Valstybės žinios. 1995, Nr. 86 – 1949.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30), 7 str.

¹²⁹ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60–1948, 11 str., 2 d.

¹³⁰ Radušytė E. Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos Teisinėje sistemoje. Daktaro disertacija – Vilnius, 2001 P-85.

laikymosi LR įsipareigoja LR Konstitucijos 135 str.1 d. nuostata, jog Lietuvos Respublika vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis.

Analogiška išvada buvo pateikta dar viename 2006 m. kovo 14 d. LR Konstitucinio Teismo nutarime dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties LR Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis. 1996 m. birželio 20 d. Konstitucinio įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje buvo nurodyta Lietuvos narystės Europos Sąjungoje sutartis, t. y. Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis. Pagal LR Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, be to pagal LR Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo. LR Konstitucinis Teismas atsižvelgė ir į tai, kad Lietuvos valstybės ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams buvo deklaruota dar 1990 m. kovo 11 d. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Vadinasi, anot LR Konstitucinio Teismo, <... sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir *pacta sunt servanda* principui) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas...>¹³¹ Nors LR Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 25 d., 2004 m. balandžio 7 d. sprendimai), tačiau, anot paties LR

¹³¹ LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties LR Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis.//Valstybės žinios, 2006 03 16, Nr. 30-1050, Byla Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04.

Konstitucinio Teismo, ši doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis. Priešingai, „LR Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika laikosi sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų, gerbia visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, suponuoja tai, kad tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose (*inter alia* įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose) nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.“¹³²

Be to šiame nutarime įtvirtinta dar viena svarbi nuostata Europos sąjungos teisės aktų atžvilgiu. „Pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – Europos Sąjungos teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytuoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją.“¹³³

Apžvelgus LR įstatymus ir LR Konstitucinio Teismo praktiką, galima daryti išvadą, jog LR tarptautinių sutarčių ir vidaus teisės normų (įstatymų ir konstitucinių įstatymų) kolizijos atveju neabejotinai viršenybė tenka tarptautinėms sutartims. Tačiau atvejis kuomet susiduria neratifikuotos tarptautinės sutarties nuostatos ir ratifikuotos tarptautinės sutarties nuostatos nėra įstatymiškai apibrėžtas. Tokiu atveju, galima sutikti su E.Radušytės nuomone, jog reikėtų vadovautis bendruoju teisės principu *lex posterior derogat legi priori* (vėlesnis įstatymas pakeičia ankstesnįjį) arba *lex specialis derogat legi generalis* (specialus įstatymas pakeičia bendrąjį).¹³⁴

Smulkesni Lietuvos Respublikos sutarčių sudarymo ir taikymo klausimai reglamentuojami 1999 m. LR tarptautinių sutarčių įstatyme¹³⁵, taip pat kituose Lietuvos

¹³² Ten pat.

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Radušytė E. Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos Teisinėje sistemoje./ Daktaro disertacija – Vilnius, 2001 P-102.

¹³⁵ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas //Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

Respublikos teisės aktuose. 1999 m. LR tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str. 1 dalyje tarptautinė sutartis apibrėžiama kaip „<...tarptautinės teisės principų ir normų reglamentuotas susitarimas, kurį raštu sudaro Lietuvos Respublika su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, nesvarbu koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai.“¹³⁶ Galima teigti, jog šis įstatymas įvardina tokius pat tarptautinei sutarčiai keliamus reikalavimus kaip ir 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių, t.y. tarptautinė sutartis turi atitikti šiuos elementus: tai turi būti tarptautinis susitarimas; susitarimas turi būti reguliuojamas tarptautinės teisės principais ir normomis; susitarimo rašytinė forma; sutarties šalys: valstybės ir tarptautinės organizacijos; nesvarbu koks sutarties pavadinimas; nesvarbu kiek dokumentų sudaro susitarimą. LR 1999 m. tarptautinių sutarčių įstatymo tarptautinės sutarties sąvoka atkartoja 1969 m. VK ir 1986 m. VK tarptautinės sutarties sąvoką bei joje įtvirtintus pagrindinius tarptautinės sutarties elementus (žr. 2 skyrių). Vienas iš labiau diskutuotinių klausimų yra sutarties rašytinė forma. Šiuo atžvilgiu 1969 m. VK laikosi šiek tiek lankstesnio požiūrio. Nors ji taikoma tik rašytinėms sutartims, tačiau pagal 3 str. „< ...ji netaikoma ne raštu sudarytiems tarptautiniams susitarimams...>“, tačiau „<...nekeičia šių susitarimų teisinės galios...>“ (žr. 2 skyrių). Pagal LR 1999 m. tarptautinių sutarčių įstatymą, tarptautinės sutartys yra griežtai tik rašytinės formos. Tačiau dažnai kyla diskusijos dėl ratifikuotų ir neratifikuotų tarptautinių sutarčių prieštaravimų. Atsižvelgiant į tai, jog LR Konstitucija yra aukščiausia teisinę galią LR turintis teisės aktas, tarptautinė sutartis pagal ją bus laikoma turinčia LR įstatymo galią tik tuomet, kai Seimas ją ratifikuos. Tai galima paaiškinti dar ir tuo, jog pagal LR Konstituciją Lietuvos Respublikoje tik Seimas turi įstatymų leidybos teisę ir jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra deleguojama. Todėl negalima pripažinti, kad ir neratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, kadangi būtų paneigiama Seimo prerogatyva leisti įstatymus.

LR tarptautinės sutarties šalys gali būti užsienio valstybės ir tarptautinės organizacijos. 1969 m. VK taikoma tik sutartims tarp valstybių. Pagal 3 str. „<...Konvencija netaikoma tarptautiniams susitarimams tarp valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų arba tik tarp kitų tarptautinės teisės subjektų...>“ tai reiškia, jog tarptautinės sutarties subjektais 1969 m. VK 3 str. prasme gali būti tik valstybės. Tarptautinės sutartis tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų reglamentuoja 1986 m. VK tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų.¹³⁷ Kalbant apie tarptautinės sutarties subjektus 1999 m. LR tarptautinių sutarčių įstatymo prasme – jie yra du. Pirmasis – valstybės; antrasis –

¹³⁶ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948, 1 str. 1 d.

¹³⁷ 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės // UN Doc.A-CONF.129-15.

tarptautinės organizacijos. Taigi, tarptautinės sutarties subjektų atžvilgiu, LR įstatymuose įtvirtintos taip pat analogiškos nuostatos 1969 m. VK bei 1986 m. VK tarptautinės sutarties sąvokoje įtvirtintoms nuostatomis dėl tarptautinių sutarčių subjekto. Tiesiog LR šių subjektų teisę sudaryti tarptautines sutartis reglamentuoja viename įstatyme, priešingai negu 1969 m. VK ir 1986 m. VK, kurios taikomos skirtingam subjektų ratui.

Galima sutikti su prof. V.Vadapalo nuomone, jog, lyginant su kitomis valstybėmis, Lietuvos Respublikoje tarptautinės sutartys gan detalai reglamentuotos teisės aktuose. Daugelio kitų valstybių vidaus teisė yra mažiau detali šiuo klausimu ir dažnai tarptautines sutartis reglamentuoja tik valstybių konstitucinės nuostatos (Pvz.: Jungtinės Amerikos Valstijos). Toks skirtumas gali būti paaiškinamas tuo, jog daugelio šalių nuomone tarptautinės sutartys yra daugiau vykdomosios valdžios kompetencijoje, kadangi tai yra užsienio politika, o ne vidaus. Be to tarptautines sutartis gan detalai reglamentuoja 1969 m. VK nuostatos, todėl ar verta vidaus teisės sistemoje atkartoti tas pačias 1969 m. VK nuostatas? Taigi, lyginant tarptautinės sutarties sampratą 1969 m. VK prasme ir tarptautinės sutarties sampratą LR vidaus teisinėje sistemoje, tenka pastebėti, jog tam, kad tarptautinė sutartis galėtų ir turėtų įstatymo galią LR, nepakanka atitikti visų tarptautinės sutarties požymių 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 2 straipsnio ar 1999 m. LR tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str. 1 d. prasme, tačiau turi būti įvykdytas ir dar vienas privalomas reikalavimas. Norint laikyti tarptautinę sutartį turinčia įstatymo galią, mums iškyla būtinybė tarptautinės teisės normas inkorporuoti į LR teisinę sistemą.

IŠVADOS

1. Tarptautinė sutartis turi atitikti tam tikrus požymius: pirmiausia tai turi būti tarptautinis susitarimas, antra, tarptautinė sutartis turi būti reguliuojama tarptautinės teisės normų, trečia, sudaryta rašytine forma, ketvirta, sudaryta tarp valstybių ar tarptautinių organizacijų, penkta, nesvarbu keliuose susijusiuose dokumentuose susitarimas išreikštas, šešta, nesvarbu koks susitarimo pavadinimas.

2. Tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose nėra pilnai apibrėžti pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai.

3. 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinės sutarčių teisės tarptautinės sutarties sąvokos apibrėžime nėra įvardinto svarbaus tarptautinės sutarties požymio – ketinimo teisiškai įsipareigoti tarptautine sutartimi. Tarptautinė sutartis be šio požymio negalėtų būti laikoma tokia, kadangi ji prarastų savo tikslą – sukurti šalims teisinius įsipareigojimus. Todėl šį požymį vertėtų įtraukti kaip dar vieną, kaip septintąjį, tarptautinės sutarties požymį – ketinimą teisiškai įsipareigoti tarptautine sutartimi.

4. Tarptautinėje teisėje ne tiek svarbi sutarties forma, kiek svarbūs tikrieji šalių ketinimai įsipareigoti, t.y. „akivaizdūs ketinimai“, kurie leidžia tarptautinei sutarčiai apibrėžti išskirti naują elementą, t.y. tarptautinės sutarties nerašytinę formą.

5. Tarptautinė sutartis ir tarptautinis susitarimas yra skirtingo pobūdžio tarptautiniai dokumentai. Tarptautinės sutarties ir tarptautinio susitarimo skirtumai: tarptautiniais susitarimais įvardinami tik tokie tarptautiniai dokumentai, kurie negali būti įvardinti tarptautinėmis sutartimis; tarptautiniai susitarimai yra įvairesnio pobūdžio ir apima plačią sferą tarptautinių dokumentų; tarptautiniai susitarimai yra mažiau oficialūs dokumentai, kurie susiję su siauresnių santykių, nei sutartyse, reglamentavimu; tarptautinė sutartis visada yra įpareigojanti pagal tarptautinės teisės normas, o tarptautinis susitarimas įpareigos pagal tarptautinės teisės normas tik tuo atveju, kai tai bus aiškiai išreikšta tarptautiniame susitarime; tarptautinis susitarimas nebūtinai turi būti rašytinės formos, priešingai nei tarptautinė sutartis; tarptautinės sutarties yra apibrėžtas subjektų ratas.

6. Teisiškai neįpareigojantys susitarimai teisinėje literatūroje apibrėžiami keletu skirtingų terminų: džentelmeniški susitarimai (angl.: gentlemen's agreement), susitarimai neturintys teisinės galios (angl.: „agreements devoid of legal force“), tarpusavio supratimo memorandumas (angl.: „memorandum of understanding“), *de facto* susitarimai (angl.: „*de facto* agreements“), aspiraciniai tekstai (angl.: „aspirational texts“), minkštoji (švelnioji) teisė (angl.:

„soft-law“), neoficialūs susitarimai (angl.: informal agreement), teisiškai neįpareigojantys susitarimai (angl.: „legally non-binding agreements“). Šie susitarimai nėra teisiškai įpareigojantys, tačiau gali turėti tam tikrą politinį ar moralinį interesą, kurio nesilaikant valstybė sulaukia tam tikrų neigiamų pasekmių, pasireiškiančių kitų valstybių pasmerkimu.

7. Tarpžinybiniai susitarimai yra sandoriai daugiau liečiantys privatinės nei tarptautinės teisės santykius, todėl tokio pobūdžio susitarimai nėra prilyginami ir nėra laikomi tarptautinėmis sutartimis.

8. Nors tarptautinėje teisėje, tam tikrų tarptautinės teisės subjektų atžvilgiu, egzistuoja bendri tarptautinės sutarties požymiai pagal tarptautinę teisę, tačiau kiekvienos valstybės vidaus teisės normose tarptautinės sutarties samprata šiek tiek skirtinga, kadangi be bendrų tarptautinės sutarties požymių pagal tarptautinę teisę, vidaus teisės normomis yra išskiriami ir kiti papildomi, bei kiekvienai valstybei būdingi specifiniai požymiai.

9. Atsižvelgiant į tarptautinės bendrijos pokyčius galime numatyti, jog tarptautinės teisės subjektų ratas plėsis. Todėl taps vis sunkiau reglamentuoti tarptautinius santykius bei tarptautinių sutarčių sampratą kiekvieno subjekto atžvilgiu.

10. Mūsų nuomone, vienas iš svarbiausių dalykų, kuris, kalbant apie tarptautinės sutarties sampratą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, turėtų kuo greičiau virsti ir visos tarptautinės bendrijos tikslu, yra – tarptautinės sutarties sampratos suvienodinimas tarptautiniu lygiu visų tarptautinės teisės subjektų atžvilgiu, kuris apimtų pagrindinius šiuolaikinės tarptautinės sutarties požymius visų tarptautinės teisės subjektų atžvilgiu ir pašalintų šiuo metu tarptautinėje bendrijoje egzistuojančias problemas, kylančias dėl tarptautinės sutarties vieningos sampratos nebuvimo.

9. Tarptautinės sutarties apibrėžimas galėtų būti papildytas dar vienu pagrindiniu požymiu: ketinimas teisiškai įsipareigoti tarptautine sutartimi. Be to, mūsų nuomone, turėtų būti numatyta tarptautinės sutarties nerašytinės formos galimybė.

10. Siūlomas tarptautinės sutarties apibrėžimas: tarptautinė sutartis - tai tarptautinės teisės subjektų tarptautinis susitarimas, reguliuojamas tarptautinės viešosios teisės normomis, įtvirtintas rašytine arba nerašytine forma, išreiškiant siekį ir ketinimą teisiškai įsipareigoti, nesvarbu koks būtų susitarimo pavadinimas ar keliuose dokumentuose jis būtų išreikštas.

Literatūra

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių//Valstybės žinios. 1991, Nr. 16- 415;
3. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 60–1948;
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 27 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimo Nr. 728 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo” dalinio pakeitimo//Valstybės žinios. 1999, Nr. 92–2693;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 1 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo tvarkos patvirtinimo”//Valstybės žinios. 2001, Nr. 84–2938.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada “Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 1995, Nr. 9–199;
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 1995, Nr. 86–1949;
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties LR Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m.

birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis//Valstybės žinios, 2006 03 16, Nr. 30-1050, Byla Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04;

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. Birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje A.Cudak v. Lenkijos Respublikos ambasada, 3K – 3-203/2001;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. Sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V.Stukonis v. JAV ambasada, Nr 3K-1/1998.

Tarptautiniai ir regioniniai dokumentai:

12. 1945 m. JTO Chartija //Valstybės žinios, 2002, Nr.15-557;
13. 1969 m. gegužės 23 d Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės//Valstybės žinios. 2002, Nr.13-480;
14. 1978 m. rugpjūčio 23 d. Vienos konvencija dėl valstybių teisių sutarčių atžvilgiu perėmimo//Doc. United Nations Conference on the Succession of States in Respect of Treaties – Official Documents – Volume III–Conference Documents (United Nations publications, Sales No. F.79.V.10);
15. 1986 m. kovo 21 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės//UN Doc.A–CONF.129–15;
16. 1945 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį//Valstybės Žinios, 2002, Nr.23;

Vadovėliai ir kita specialioji literatūra:

17. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius: Eugrimas, 2000 m;
18. Aust A. Modern treaty law and practise. – Cambridge: University press, 2004;
19. Aust A. The theory and practice of informal international instruments. – 1986;
20. Bederman D. J. The spirit of international law. – Athens and London: The university of Georgia Press, 2002;
21. Brownlie I. Principles of public international Law. – Oxford: Clarendon Press, 1995;

22. Cassese A. International law. 2nd ed. – Oxford: University press, 2005;
23. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972;
24. Dixon M. Textbook on International law. 5th ed. – Oxford: University press, 2005;
25. Evans M. D. International law. – Oxford: University press;
26. Goldsmith J. L. and Posner E. A. The limits of international law. – Oxford: University press, 2005;
27. Hillier T. Sourcebook on public international law. – London: Cavendish publishing limited, 1998;
28. Janis M. W. An introduction to international law. – New Yourk: Aspen Law & Business;
29. Klabbers J.A.M. The concept of treaty in international law. – Geboren te houmen, 1996;
30. Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985;
31. Malanczuk P. Akehurst's modern introduction to international law. 7th ed. London and New Yourk: Routledge, 1997;
32. McCorquodale R., Dixon M. Cases and materials on International law. – Oxford: University press;
33. Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. – Vilnius: Justitia, 2001;
34. Radušytė E. Tarptautinės sutarties sąvoka//Jurisprudencija. 1999. T. 13(5). P. 126 – 131;
35. Radušytė E. Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Daktaro disertacija. – Vilnius: LTU, 2001;
36. Raišytė-Daukantiene A. 1918-1940 M. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir jų įtaka nacionalinei teisei. Daktaro disertacija. – Vilnius: LTU, 2004;
37. Shaw QC M.N. International law. – Cambridge: Grotius Publications Limited, 1991;
38. Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos grupė, 2004;
39. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998;
40. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. – Eugrimas, 2003;
41. Vaišvila A. Teisės teorija. 2-asis leid. – Vilnius: Justitia, 2004;
42. Verwey D.R. The European Community, the European union and the International Law of Treaties;
43. Wallace R.M.M. International law. – London: Sweet & Maxwell, 2005;
44. Международное право.- Москва: Международные отношения, 1998;
45. Игнатенко Г.В. Международное право, - Москва: Высшая школа. 1995;

Interneto svetainės:

46. Assamblee-nationale. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab>, prisijungimo laikas: 2006-11-01;
47. Dalton R.E. National Treaty law and Practise: United States. http://lawprofessors.typepad.com/law_librarian_blog/new_publications/index.html, prisijungimo laikas: 2006-11-04;
48. France Constitution. <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/fr000000.html>, prisijungimo laikas: 2006-11-04;
49. International court of Justice. Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)
http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/ipress2001/ipresscom2001-09bis_qb_20010316.htm, prisijungimo laikas: 2006-08-10;
50. International court of Justice. Casse summaries. North Sea Continental Shelf Cases. Judgment of 20 February 1969.
<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/icsummary690220.htm>, prisijungimo laikas: 2006-08-03;
51. International Court of Justice. Case summaries. Case concerning the Temple of Preah Vihear (Preliminary Objections). Judgment of 26 May 1961.
<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ictsummary610526.htm>, prisijungimo laikas: 2006-10-21;
52. International Court of Justice. Case summaries. Case concerning Gabčíkovo-Nagymaros project (Hungary/Slovakia). 25 September 1997.
http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgement/ihs_ijudgment_970925_frame.htm, prisijungimo laikas: 2006-11-05;
53. Lietuvos Respublikos Užsienio Reikalų Ministerija. <http://www.urm.lt> , prisijungimo laikas: 2006-06-10;
54. Lietuvos Respublikos Užsienio Reikalų Ministerija. <http://www.urm.lt/index.php?937520822>, prisijungimo laikas: 2006-10-31;
55. Ministeres des Affaires etrangeres. Engagements enternationaux de la France. <http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/pacte/index.html>, prisijungimo laikas: 2006-10-02;
56. Permanent Court of Arbitration. Iron Rhine Arbitration. <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/BENL/BENL%20Award%20corrected%20200905pdf>, prisijungimo laikas: 2006-09-10;

57. Permanent Court of Arbitration. Iron Rhine Arbitration (Belgium/Netherlands)
<http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/#Belgium/Netherlands>, prisijungimo laikas: 2006-09-01;
58. Treaty Handbook. UN Treaty Section.
<http://www.untreaty.un.org/English/TreatyHandbook.htm>, prisijungimo laikas: 2006-08-06;
59. The Constitution of The United States. <http://www.psr.keele.ac.uk/docs/usa.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-03;
60. Treaties and other international agreements: the role of the United States Senate.
http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=106_cong_senate_print&docid=f:66922.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-03;
61. Treaty. United State law. http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty#United_States_law, prisijungimo laikas: 2006-11-02;
62. The Australian constitution. <http://www.aph.gov.au/senate/general/constitution/>, prisijungimo laikas: 2006-11-04;
63. United Nations. Treaty. <http://untreaty.un.org/>, prisijungimo laikas: 2006-08-06.

Santrauka

Tarptautinės sutarties samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje

Magistro darbe analizuojama tarptautinės sutarties samprata šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Tarptautinės sutarties samprata apžvelgiama tiek tarptautiniu, tiek ir kai kurių užsienio valstybių bei Lietuvos Respublikos nacionaliniu lygiu, apžvelgiant tarptautinės ir skirtingų užsienio valstybių nacionalinės teisės normas, apibrėžiančias tarptautinės sutarties sąvoką. Magistrinio darbo tyrimo dalykas – pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai, jų įtvirtinimo privalumai ir trūkumai tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės šaltiniuose. Pagrindinis tikslas – išanalizavus mokslinę literatūrą bei teismų praktiką, atskleisti šiuolaikinės tarptautinės sutarties sampratą tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu bei atskleisti tarptautinių dokumentų, įtvirtinančių tarptautinės sutarties elementus, jų privalumus ir trūkumus, ir taip pat surasti optimalią galimybę tarptautinės sutarties sampratos nevienareikšmiškumo problemos sprendimui.

Remiantis pagrindiniais tarptautinės teisės aktais, atskleidžiami pagrindiniai tarptautinės sutarties požymiai: ji turi būti tarptautinis susitarimas; tarptautinė sutartis turi būti reguliuojama tarptautinės teisės normų; sudaryta rašytine forma; sudaryta tarp valstybių ar tarptautinių organizacijų; nesvarbu keliuose susijusiuose dokumentuose susitarimas išreikštas; nesvarbu koks susitarimo pavadinimas. Tačiau iškeliamą problema dėl pagrindinių tarptautinės sutarties požymių nepakankamo atskleidimo tarptautiniuose dokumentuose. Todėl išskiriamas dar vienas, tarptautiniuose dokumentuose neminimas, tačiau ne mažiau svarbus, tarptautinės sutarties požymis - ketinimas teisiškai įsipareigoti, kuris išreiškia pagrindinį tarptautinės sutarties tikslą - sukurti šalims teisinius įsipareigojimus. Be to, magistro darbe svarstoma nerašytinės formos tarptautinės sutarties galimybė.

Magistro darbe tarptautinė sutartis atskiriama nuo kitų tarptautinių susitarimų, nuo teisiškai neįpareigojančių bei tarpžinybinių susitarimų. Be to, aptariama užsienio valstybių vidaus teisės normose įtvirtinta tarptautinės sutarties sąvoka bei tarptautinės sutarties samprata. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

Summary

The Concept of Treaty in Contemporary International Law

In this paper, the concept of international treaty in contemporary international law is being analyzed. The concept of international treaty is being reviewed to international as well as to national extent of Lithuania and some other countries, applying the national law of different countries and international law, which define the concept of international treaty. The subject of the research – the main features of an international treaty, advantages and disadvantages of its consolidation in national and international law. The main objective is, by analyzing literature and the practice of courts, to reveal the concept of contemporary international treaty to international and national extent, and to reveal the advantages and disadvantages of international documents, which consolidate the main elements of an international treaty, as well as to find an optimal opportunity to sort out the problem of an ambiguous concept of international treaty.

Appealing to the main instruments of international law, the major features of an international law are revealed: it must be an international agreement; it must be governed by international law; it must be made in written form; concluded between States or international organizations; embodied in a single instrument or in two or more related instruments; whatever its particular designation. In the paper a problem of insufficient revelation of the main features of an international treaty in international law is analyzed. One more feature of an international treaty – intention to be legally binding by international agreement, is noticed, although it is not mentioned in any international document. Without this feature international treaty would be deprived of its aim – to create legally binding obligations for states. Moreover, a possibility of a non-written form of an international treaty is being considered.

In the paper an international treaty is distinguished from other international agreements, legally non-binding agreements and inter-departmental agreements. Furthermore the concept of an international treaty governed in the national rules of different countries is discussed. In the end of the paper findings and recommendations are introduced.